

„მოგზაური“ წელი-
წალში ღირს 5 მან.
ნახევარ წლით 3 მ.
ცალკე ნომერი 10 კ.
ადრესი: თფილისი,
ნიკოლაძე ქ. № 44.

მოგზაური

რედაქცია ღია ყო-
ველ დღე: დილის
10 საათ. ზუღლის
1 საათამდე, და სა-
ღამოს: 6 სათ. 7 სა-
ათამდე.

სოციალ-დემოკრატიული ჟურნალი

№ 22.

კვირა, 12 ივნისი 1905 წლისა.

№ 22.

რედაქციისაგან: ამ ნომრიდან **გაზეთის გზავნა** ესპობა, ვისაც ხვედრი ფული შემოტანილი არა აქვს.

„მოგზაურის“ რედაქცია აუწყებს თავის თან-
მშრომლებს და მკითხველებს, რომ ქალაქ ქუთაისში
8 ივნისს გარდაიცვალა რედაქციის წევრი და მუ-
ღმიე თანამშრომელი
ალექსანდრე ფულუკიძე
დაკრძალვა დანიშნულია კვირას, 12 ივნისს, დაბა
ხონში, გასვენება ქუთაისიდან—დილის 9 საათზე.

8 ივნისს ქალაქ ქუთაისში გარდაიცვალა
ალექსანდრე გრიგოლის ძე ფულუკიძე
რასაც მწუხარებით აუწყებენ ნათესავთა და ნაცნობთ მეუღლე
განსვენებულისა **ელენე**, დედ-მამა **თავადი გრიგოლ სიმო-
ნის ძე** და **მარიამ ეკიმოშვილ ასული ფულუკიძე** და მამი-
ლები **კანინიანი ნინო ჩიკოვანისა** და **მარიამ დადიანისა**.
პანაშვიდი ყოველ დღე საღამოს 7 საათზე.
დაკრძალვა დანიშნულია კვირას, 12 ივნისს, დაბა ხონში, სა-
დაც გასვენებენ ქუთაისიდან იმავე დღეს, დილის 9 საათზე.

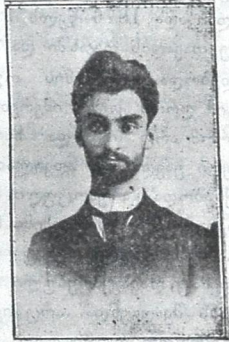
8 ივნისს ქალაქ ქუთაისში გარდაიცვალა
ალექსანდრე ფულუკიძე
რასაც განსვენებულის **ამხანაგები** აუწყებენ მეგო-
ბართა და ნაცნობთ.
დაკრძალვა დანიშნულია კვირას, 12 ივნისს, დაბა
ხონში, სადაც გასვენებენ ქუთაისიდან იმავე დღეს,
დილის 9 საათზე.

შინაბასი: ალექსანდრე ფულუკიძის ხსოვნას, თ. მახარაძისა.—
ალექსანდრე ფულუკიძე, ნ. ელიავასი.—დაუფიწყარ საშა ფულუკიძის, შალ-
ვა შარაშიძისა.—სხვა და სხვა ამბები.—დაბა სოფლის ამბები.—რუსეთის
სახლი ჩვენს ბატონს, ხაშურელისა.—გლეხების ნაამბობი, ვ. ნ.-
ისა.—საყ. ისტორია მეტროპოლიტე საუკუნეში, ანისა.—დედაკაცი და
მისი ეკონომიური მდგომარეობა, კლარა ცეტკინისი, (ნათარგმნი).—
დღაში გურულ-მეგრულ მუშათა შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოების
შესახებ, ბენია ჩხიკვიშვილისა.—ღია წერილი თფილ. სათ. აზნ. სკოლის
პროფესორ მასწავლებლებს, ს. კანდელაკისა.—წერილი რედაქციის მიმართ.

ალექსანდრე ფულუკიძის ხსოვნას.

დღეს დაბა ხონში მიიბარებენ სამარეს უღროვით და-
კარგულს, ჯერ სულ ახალგაზდა, საზოგადო მოღვაწეს, ალექ-
სანდრე ფულუკიძეს. განსვენებული ეს რამდენიმე წელიწადია
შეპყრობილი იყო საშინაო სენით. მისი ჯანმთელობა თხო-
ვლობდა, რომ იგი სრულებით მოშორებოდა აბოპოკრიფულ

ცხოვრებას და სადმე დამშვიდებით და წყნარით ეცხოვრა,
რამდენსამე ხანს მაინც ასე იქცევა საზოგადოების უმრავლესი
ნაწილი, და ამაში იხატება მისი ვიოომდა გონიერება. ალექ-
სანდრე ფულუკიძე-კი მოკლებული იყო ასეთ „გონიერებას“.
იმ დროს, როცა საზოგადოებრივი ცხოვრება მისგან სამსა-
ხურს თხოვლობდა, მას არ შეეძლო თავის პირად ინტერე-
სებზე ეზრუნა. როცა მისი ფიზიკური ჯანმთელობა დასვენე-
ბას და ექიმობას თხოვლობდა, იგი უზომო შრომაში ატა-
რებდა დროს. იგი ეზრძოდა დღევანდელი საზოგადოებრივი
ცხოვრების ღუბურ მანვე პირობებს; იგი მოქმედებდა
საუკეთესო პირობების მოპოებისათვის, როცა ადგილი აღარ
ეწებოდა ადამიანის დაჩაგვრას და შევიწროებას. და აი ამ სარ-
ბიელზე მეტათ ნაყოფიერი შეიქნა მისი მოღვაწეობა. თუმც
ხან-მოკლე იყო ეს მოღვაწეობა, მაგრამ იგი წაუშლელი

ალექსანდრე ფულუკიძე.
(გარდაიცვალა 8 ივნისს, 1905 წ.)

ღარჩება ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების განახლების
ისტორიაში. ჩვენი ოფიციალური საზოგადოება და მწერლო-
ბა მის მეტათ ნაკლებათ იცნობს; სამაგიეროთ მისი მოქმედე-
ბა აღმეკლილია ჩვენი მშრომელ ხალხის გულში. ალექსანდრე
ფულუკიძის დაკარგვა ჩვენითვის მეტათ საგრძნობელია. დღეს,
როცა გარშემო საერთო გათანხრობა და დაკეზაა, როცა
პირადმა ანგარიშებმა ჩაგრულთა მოსარჩლეების წრეშიაც იჩი-
ნა თავი, მეტათ მძიმე და მეტათ სამწუხაროა ალექსანდრე
ფულუკიძის დაკარგვა, რომელიც მუდამ მაღლა იდგა, რომ-
ლის ზნეობის სიფაქიზეში თვით მტრებიც-კი ვერ შეიტანდენ
ექვს. მოვა დრო და, ვგონებთ, იგი შორს აღარ არის, როცა
ალექსანდრე ფულუკიძის მოღვაწეობას ფარდა აებდებოდა, და
საზოგადოება აშკარათ დაინახავს, თუ რა სასარგებლო მო-
ღვაწე, რა ძლიერი ენერჯის, მტკიცე ხასიათის და ზნეობრი-
ვი სისპეტაკის მქონეველი ადამიანი დაკარგა მან ალექსანდრე
ფულუკიძეში. ახლა-კი მშვიდობით, უღროვით დაკარგულა,

ძვირფასო ამხანაგო და მეგობარო, საშა! შენ არ მომკვდარხარ იმათთვის, ვინც შენ გიცნობდა, ვინც შენთან ერთად ემსახურებოდა და ემსახურება სახალხო საქმეს. ვაი იმათ, ვინც საზოგადოებას უკუღმართ გზაზე აყენებენ, ვინც ბნელ ძალებს იწვევენ! შენი სახე-კი მუდამ ბრწყინვალე იქნება და შენი ხსოვნა შერავანდელით შეიმოსება! საუკუნოთ ტკბილი მოსაგონებელი გახდება შენი გახსენება ყველა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთათვის!

ფ. მახარაძე.

ალექსანდრე წულუჭიძე

8 ივნისს ქუთაისში გარდაცვლილი ალექსანდრე წულუჭიძე ჯერ სულ ახალგაზდა კაცი იყო, 28—29 წლის იქნებოდა. თავისი ხანმოკლე სიცოცხლე განსვენებულმა მეტათ ნაყოფიერთა გაატარა და ბევრი ვერ დაიკვირებს, იმდენი შრომა გაეწიოს ხალხის კეთილდღეობის გასამტკიცებლათ. რამდენიც მას მიუძღვის. ასეთი ახალგაზდის დაკარგვა მეტათ საგრძნობელია ჩვენი ხალხისათვის, ხოლო კიდევ მეტათ ჩვენითვის, განსვენებულის ამხანაგებისათვის და კერძოთ ჩვენი რედაქციისათვის. სამძიმოა ნამეტურ ამ სიცოცხლით სავსე ხანაში, როცა ყოველ დღეს მოსალოდნელია ისეთი ამბები დატრიალდეს, რომ ალექსანდრესთანა თავგანწირული მუშაკი ერთობ ძვირფასი იქნეს, ხოლო თუ დღევანდელი ადამიანის შემოპოკველი პირობები ცოტათი მაინც შეიცვალა. მაშინ მისი თეორეტიული მომზადება და პრაქტიკული მოღვაწეობა უფრო ნაყოფიერი იქნებოდა... როგორც ვაქეთ: განსვენებული ჯერ სულ ახალგაზდა იყო. დაიბადა 1876 წელს I ავგისტოს დ. ხონში მდიდარი მემამულე თავადის ოჯახში და ბავშვობაში საქაო ფუფუნებაში იზრდებოდა. მისი მამის ოჯახი ერთი საუკეთესოთაგანი იყო იმ დროს ქვემო იმერეთში. დედა აღრე დაკარგა საშაზე, ასე რომ არც კი უნდა ხსომებოდა. მამას იმ დროს მეტი არაფერი ყავდა და, ადვილათ წარმოიდგენთ, რა მზრუნველობით იქნებოდა გარემოცული მისი აღზრდა, რომელსაც დედის მაკვირობას მაშინდა მისი ნინო (დღეს კნ. ჩიქოვანისა) უწევდა. უკანასკნელს მზეც და მთვარეც საშაზე ამოდიოდა, და დღესაც, დავაჯკაცებული საშა, მუდმივი მისი მზრუნველობის საგანს შეადგენდა. არც იყო მეტი ეს მზრუნველობა, რადგან უდროოთ დაკარგული საშა ბავშვობაშიაც სუსტი იყო და ამ უკანასკნელ 5—6 წლის განმავლობაში კი უღმომბელი სენით შეპყრობილი, მუდამ ცუდათ იყო. აქვე აღენიშნავთ მამისა და შვილის განწყობილებას, რომელსაც არა მცირედი მნიშვნელობა ქონდა განსვენებულის ცხოვრებაში. ამ განწყობილების ერთი მხარე იქცევდა ყოველთვის ჩემ ყურადღებას. მე მიჩანავს მამა და შვილი იმ დროს როცა საშა შვიდი წლის იქნებოდა, შემდეგ ათის, თოთხმეტ-თუთხმეტის, ოცის და უკანასკნელ ერთი წლის წინათ და ყოველთვის მათი მეგობრული, ამხანაგური განწყობილება მიტაცებდა ხოლმე. იშვიათ შვილს გამოუცდია ასეთი ბედნიერება... აქ ადგილი არ ქონდა იმ ოფიციალურ თანასწორ უფლებიანობას, რომელსაც ამაყარებენ ოჯახში ნასწავლი მშობლები. არა, ეს მამა-შვილი მართლა მეგობრები იყვნენ, თუმცა რაც დრო გადიოდა შვილი მამას უსწრებდა და იდეურათ შორდებოდა ძვირფას ადამიანს. ამ გარემოებამ, ვფიქრობ, მეტათ შეუწყო ხელი საშას უკუღმართ გზიდან სწორეზე გადმოსვლას. იგი შთაბეჭდილებიანი ადამიანი იყო, და მშობლები რომ მკაცრათ მოქცეოდნენ, როცა მან სასწავლებელი მიატოვა, შეწყვიტოდნენ, შეიძლება საბოლოოთ ჩაეთრიათ იგი ცხოვრების ნაძირალებს. ზგონია, რომ სწორეთ ამ მეგობრულმა კავშირმა შეუწყო ხე-

ლი აგრეთვე მასში თავისუფალი, ხასიათ მტკიცე და დამოუკიდებელი ადამიანის განვითარებას. პირველ დაწყებითი მომზადება საშამ ჯერ საკუთარ ოჯახში მიიღო და შემდეგ ქუთაისში კარგათ ცნობილ ქ-ნ. ხლგენიკოვის პანსიონში, რის შემდეგაც სუსტი შესახედდათ, მაგრამ სიცოცხლით სავსე, ცქრიალა 8—9 წლის საშა ქუთაისის პროგიმნაზიაში მიაბარეს. აქ ბავში სწავლით კარგათ სწავლობდა, მაგრამ თავისუფლათ ვახდლი, დამოუკიდებელი ხასიათის მქონე პატარა ადამიანი სასკოლო რეჟიმს ვეღარ შეურიგდა და „ყოფაქცევაში კოჭლობდა“. მაინც, დაასრულა პროგიმნაზია და გიმნაზიის მეხუთე კლასში გადავიდა. აქ კი ვეღარ გაუძლო ერთი მხრით სულის შემხუთავ რეჟიმს, მეორე მხრით კი ვერ წინააღმდეგა საკმაო ენერგიით მაცდურ პირობებს და გიმნაზიას და საზოგადოთ სასწავლებელს სამუდამოთ გამოეთხოვა. აი ეს დრო იყო სასიფათო საშას ცხოვრებაში, როცა მას მისი ტოლი ფეოდალების, ანუ ჩვენებურათ, ახალი გამოჩენილი რანდების ბრბო უფრო და უფრო მიითრევდა თავისკენ, და ცოტა ხნით დაიკავშირა კიდევ; მაგრამ მისმა სპეტაკმა ბუნებამ მალე უკუაგლო ეს დროს გადასულთ ჯგუფი, გამოეთიშა მათ, რადგან მისი ნიჭი და ფაქიზი ხასიათი სულ სხვა მხარეს ეხილებოდა ნორჩ ადამიანს. საშას მალე მოსწყინდა ფუქსაგარი ამხანაგები, დაიწყო გატაცებით წიგნების კითხვა, ლექსებისა და მოთხრობების წერა, რომელთაგან ორი თუ სამი კიდევ დაიბეჭდა მაშინდელ გამოცემებში, და ამ რიგათ გონებრივი ინტერესი თან და თან გაუმტკიცდა. მისი ფართო ნიჭი ვერ დაკმაყოფილა იმ დროს (ეს იყო 90-ან წლების პირველ ნახევარში) გაბატონებულმა მიმართულებამ, თუმცა მცირედი ხარკი მანაც გადაუხადა პატრიოტულ ღმერთას. ამ ხანაშიაც საშას ლექსების რვეულში, რამდენადაც მაგონდება, უფრო ჩაგრული ადამიანი იყო გაბატონებული. ასეთი იყო საშას ცხოვრებაში გარდამავალი ხანა. 1896 წელს საშა ჯერ ქუთაისში და შემდეგ თფილისში გაცენო ცხოვრებაში ახალ გამოსულ ჯგუფს, რომლის წმინდა იდეალებმა მალე წაართაცეს მისი გონება, და ამ დღიდან დაადგა იმ მიმართულებას, რომლის სამსახურს შეეღია თავისი ხანმოკლე სიცოცხლე. მალე იგრძნო საშამ, რომ მისი მომზადება-განვითარება არ იყო საკმარისი საფუძვლათ დადებოდა პრაქტიკულ-მოღვაწეობას და შეუდგა თვით-განვითარების საქმეს. მაცადინობდა თავდავიწყებადვე გატაცებით, და არა ერთი და ორი დამე გაუთენებია წაგზზე. ასეთი შრომით, მისი ნიჭიერი ბუნების წყალობით საშა მალე გაუსწორდა ბევრს მის ხელმძღვანელ ამხანაგს და მათ შორის საპატიო ადგილი დაიჭირა. ამ დროს ქუთაისში გახშირებული იყო რეფერატების კითხვა, რომელსაც ადგილობრივი განათლებული ქალ-ვაჟნი დიდი ინტერესით ესწრებოდნენ, რადგან ეს რეფერატები აცნობდნენ ახალ მოძღვრებას, აყენებდნენ ახალ კითხვებს მსმენელთა გონების წინაშე; მათ ესწრებოდნენ მოძღვრების მოწინააღმდეგენიც, და იმართებოდა კამათი ორ მიმართულების წარმომადგენელთა შორის. აქ ახალგაზდა ოცი წლის ჰაბუკს საშას სწორეთ რომ საპატიო ადგილი ექიარა. როცა მანუ მიდგებოდა ლაპარაკის ჯერი, ყველა საამოვნებით მოაპყრობდა თვალებს ნორჩ ორატორს და დარწმუნებული იყო, რომ ის გონივრულათ დააყენებდა კითხვას, რამე ახალ მხარეს ახდიდა ფარდას, ახალ საბუთს და განმარტებას წარმოადგენდა. განვითარების ასეთ ხანაში მყოფ ორატორებს ზოგჯერ შეეშლებოდათ კიდევ რამე და ამიტომ ზოგიერთი ამხანაგის ლაპარაკი გვაშინებდა დანარჩენებს, მაგრამ როცა საშა ლაპარაკობდა, ყველას იმედი გვექონდა მისი ნიჭის და ლოლიკის, მომხრეც და მოპირდაპირეც გულდასმით, ამხანაგები კი გულდამშვიდებით

ვისმენდით მის ენაწყლიან საუბარს. აქ და, კიდევ მეტათ, პატარა წრეში განმტკიცდა მისი მიმართულება და 1897 წელს განვითარების შესავსებათ გასწია მოსკოვში. ყველა მოხარული იყო საშას ასეთი გადაწყვეტილებით, მაგრამ ყველას აფიქრებდა მისი მოსკოვში წასვლა. ნათესავები ურჩევდნენ სხვა ქალაქში, უფრო სამხრეთისკენ წასულიყო; ამას ამაყრებდნენ ექიმების აზრზე, მაგრამ საშას პროგრამა შემუშავებული ქონდა, მას სოციალურ-ეკონომიური კითხვები აინტერესებდა, ხოლო ამათი საუკეთესოთ გარკვევა-შემუშავება, რუსეთში შეიძლება: პეტერბურგში ან მოსკოვში. ამ ქალაქებში იყო სამეცნიერო საზოგადოებანი, საცა თითქმის ყოველ კვირაში იკითხებოდა რეფერატები ახალ კითხვებზე, აქ იყვენ საუკეთესო პროფესორები ეკონომიური მეცნიერებისა, და საშას გადაწყვეტილებაც შეურყეველი შეიქნა. სახიფათოთ მიანდათ ნათესავებს საშას მოსკოვში წასვლა იმ მოსაზრებითაც, რომ ამ დროს მამის ოჯახის კეთილდღეობა უკვე შერყეული იყო და შიშობდნენ, გაქირვებული ცხოვრება მალე მოუსწრაფებს მის სუსტ აგებულებასო. საშამ ეს მოსაზრებაც უკუაგდო. მოსკოვში ჩამოსვლისათანავე ჩაეწერა იურიდიულ ფაკულტეტზე, საცა ისმენდა უმთავრესათ ჩუბაროვის და მანუილოვის ლექციებს პოლიტიკურ ეკონომიისა და მონაწილეობას იდეპრაქტიკულ მაცადინებოშიც. ამავე დროს ემზადებოდა გიმნაზიის ატესტატის ეგზამენისთვისაც. საცადობა იყო ამ უჩინებებისა სწავლის დროს საშა. კანვითარებით ის ბევრ უფროს კურსის სტუდენტებზეც წინ იყო, მარა მხოლოთ თავისუფალ მსმენელობის უფლება ქონდა და სტუდენტთ ითვლებოდა მეცნიერების იმ ტაძარში, საცა დარწმუნებული ვარ, უფლებბა რომ ქონოდა, თავის წვლილის შეტანასაც კი შეიძლებდა. დიახ, საშა სტუმარი იყო აქ, და „თეთრ სარჩულიანები“ კი მასპინძლები. გული გვიკვებოდა, როცა ვხედავდით, რომ ჩვენი ნიჭიერი საშა ნახევარ დღეს გიმნაზიის უაზრო საგნებს ანდავებდა, პირველ ნახევარის მეცნიერულ მაცადინებობის შემდეგ იტანჯებოდა საბრალო თვითონაც ამ უაზრო შრომით, მაგრამ უნდოდა ეძლია ეს გაქირვებაც და გაეცაფა გზა მეცნიერებისაკენ. ჩვენც ვურჩევდით შრომის განგრძობას, მაგრამ ბევრათ უფრო თავისუფლათ ამოვისუნთქეთ, როცა გამოვიცხადა, აღარ მინდა ატესტატი, ამ დროს უფრო ნაყოფიერ შრომაში გაეატარებო, და უკუაგდო გიმნაზიის სახელმძღვანელოები. მანაც თავისუფლათ ამოისუნთქა და შეუდგა მაცადინებობას გაორკეცებულ ენერგიით. მთელ დღეს რუმინაცევის საჯარო ბიბლიოთეკაში ატარებდა და საზოგადოებრივ-ეკონომიური მეცნიერების ყველა კლასიკები გაიცნო და შეისწავლა. შეისწავლა აგრეთვე ფილოსოფიის მთავარი საფუძველნი, გადკითხა ამ დარგის საუკეთესო წიგნები. ასეთ შრომაში გაატარა ნორჩმა საშამ ორი წელი მოსკოვში. მატრიკულათ განსაკუთრებული გაქირვება არ გამოუცლია ამ დროს; ცხოვრობდა, როგორც ყველა ღარიბი სტუდენტი, ხან უსადილოთაც დარჩებოდა, მაგრამ ეს არაფრათ აფიქრებდა მას. ორი წლის ასეთმა ცხოვრებამ კიევ მოსკოვში თავისი დიდი დასვა მის სუსტ აგებულებას, მისი ჯანმრთელობა შეირყა, გატყდა სუსტი არსება და უღმობელმა სენმა იჩინა თავი, ფილტვები დაუზიანდა. ორი წლის მაცადინობის შემდეგ 1899 წლის გაზაფხულზე დაბრუნდა შინ და იმავე ზაფხულზე ქარწინებით საუკუნოთ დაუკავშირა თავისი ბედი მისი გულის არჩეულს ელენეს, რომელიც შეიქნა მისი ცხოვრების ნამდვილი თანამგზავი.

ახლა საშამ ნამდვილ ცხოვრებაში ამოყო თავი, საკუთარ ფეხზე დადგა, საკუთარი ოჯახი გაიჩინა და შეუდგა პრაქტიკულ მუშაობას. პირველათ თფილისში დაბინავდა, საცა

ცხოვრების სახსარ თვითონ რკინის გზის სამმართველოში დღიური მუშაობით პოულობდა. მეუღლე კი გაკვეთილებით. რა ბედნიერი იყო ამ დროს ეს პატარა ოჯახი! ყველა ამხანაგები იქ თავისუფლათ, თავის ოჯახში, გრძობდნენ თავს და ამითი ყველაზე ბედნიერი იყვენ თვით მასპინძლები, თუ კი ასეთ განწყობილებაში მასპინძლობა შეიძლება; ამ დროს კიდევ არ მორეოდა საბრალოს სენი. რამდენიმე დღე მეც გამოიტარებია ამ ბედნიერ ოჯახში და არ მაქვს წარმოდგენილი, რომ ეს დღეები ჩემი ხსოვნიდან ოდესმე წაიშალოს. ცხოვრება ხელმოკლეთ, მაგრამ თვით ამ ხელმოკლეობაში იყო სიამოვნება და ბედნიერება. თფილისში დაყვეს ერთი წელი და შემდეგ ბათომში დაბინავდნენ. იქ მატრიკულათ ცოტა უფრო უზრუნველყოფილი იყვენ, მაგრამ ბავშვების ავთმყოფობამ მიატოვებია იქაურობა და ორი წლის შემდეგ ბათუმსაც გამოეთხოვენ და ქუთაისში მოიკალათეს. ამ დროს სენიც გაუძღვრდა და თითქმის ხელი ააღებია საბრალოს ლუქმაპურისთვის შრომაზე. მხოლოთ ლუქმა პურისთვის შრომას დაანება თავი საშამ; მაცადინებობა და პრაქტიკული მუშაობა კი ერთი წლითაც არ შეუწყვეტია საბრალოს. იდენის სამსახურის შეღალია მან თავისი ხან მოკლე სიცოცხლე და მისთვის ბრძოლაში დალია სული. უკანასკნელი მისი სიტყვებიც ეს იყო: „იღუპა შინც გაიშარჯებებსო“.

ასეთი იყო საშას ხან მოკლე სიცოცხლე. ყოველგან ის საქმის შუაგულში იყო და ეწეოდა ბრძოლას ცხოვრების ზედა პირზეც და თვით შუაგულშიც. იყო თანამოზიარე და მონაწილე დიდი ბრძოლისა და ბრძოლის ასპარეზზე დალია სული.

მისი ლიტერატურული შრომის აღწერასაც არ შეუდგებით. იგი იყო მუდმივი თანამშრომელი ჩვენი „მოგზაურისა“ და წინეთ „კვალისა“, და ყველა ჩვენი მკითხველი კარგათ იცნობს მის ნაწერებს. ის მიგვიჩინა ჩვენ, მის გულდამწვრთხამხანაგებს, ერთ-ერთ საუკეთესო თანამშრომლიათ და დარწმუნებული ვართ მკითხველებიც მქიდრო კავშირს გრძობდნენ ამ ნორჩ და უღრკოვთ დაკარგულ მწვერალთან. მისი „ნაწყვეტებიც“ სახელმძღვანელო წიგნათ არის გამოხდარი დღეს იმათთვის ვისთვისაც და ვისთანაც ერთათ ბრძოლაში დალია სული განსვენებულმა ამხანაგმა.

ამით ვათავებ უძვირფასესი ადამიანის ბიოგრაფიას. ძნელია საზოგადოთ ასეთი მეგობრის ცხოვრების აწერა იმ დროს, როცა მისი ცხედარი ჯერ კიდევ არ გაციებულა, მაგრამ ათასჯერ უფრო ძნელია ჩემთვის საშას ცხოვრების აწერა დღეს, როცა გონება ვერ შეირებებია იმ აზრს, რომ ჩემი საშა, ჩემი ძვირფასი მეგობარი, რომლის მთელ ცხოვრებას ჩემ თვალწინ გაუფლია, აღარ არის გულს და გრძობას არ ჯერა რომ ეს უკანასკნელი ზასია შენ პატრონან ცხედართან. თვალ-ცრემლიანი დაცურებ ამ ფარტინა ქალღლს და ვწერ სუსტ, უღონო სიტყვებს, რომელთაც მცირეთაც არ შეუძლია შენი სპეტაკი ბუნების და მრავალ ტანჯული ცხოვრების დასურათება! ვერ შევრიგებებია იმ აზრს, რომ დღეს უკანასკნელათ ვიხილავ შენ სპეტაკს სახეს და დღეს უნდა გითხრა საუკუნო „მშვიდობით“!

ვერ მომიხერხებია შევეურიგდევ იმ აზრს, რომ უღმობელმა სიკვდილმა საუკეთესო ამხანაგი გამოგველიჯა ხელიდან. ძნელია ყოველა გამოსათხოვარი სიტყვის თქმა, ძნელია დარწმუნება, რომ ჩვენი საშა აღარ არის, რომ მას ვეღარ ვიხილავთ ბორკილებ-შესნილ ცხოვრებაში მონაფარდეს, ვერ გავიგონებთ მის სუსტს, წყნარს, მაგრამ იდენის დაცვის დროს დავაში გაკაცებულ ხმას! ვეღარ ვიხილავთ მის მშვენიერ,

დიდრონ, იდის ცეცხლით აღზნებულ თვლებს და ლახვარის მტყორცნელ მოვლევარ გამომეტყველებას...

ნუგეშით ვერჩება მხოლოდ ის იმედი, რომლითაც გასალკლდევებულმა დალიე შენ დღენი შენი—შენთან ერთათ ჩვენც ვწვამს, რომ „იღბა გამარჯვებს“ და ამით ნუგეშ ცემული გეთხოვები მეც ჩემო უძვირფასესო მეგობარო!..

6. ელიავა.

დაუზიწხარ საზა წულუკიძის.

ძვირფასო ამხანაგო! შენი ხანმოკლე ცხოვრება გაუწყვეტელი ბრძოლა იყო. ამ მუდმივ ბრძოლაში ორ დაუძინებელ მტერს ებრძოდი შენ განსაკუთრებული თავგანწირულებით: პირველი მტერი იყო დღევანდელი დუხპირი ცხოვრების აუტანელი პირობები, რომელთაც მონათ გახადეს თავისუფალი ადამიანი და ძალმომრეობის მუხრუჭს უქერენ ყოველივე ნათელს და პატიოსანს. ეს პირველი მტერი შენის და შენისთანა თავდაციწყებულ მებრძოლთა მეოხებით ილაგაწყვეტილი და ღონე მიხილი გდია და დღეს თუ ხვალ წარსულის მოგონებათ გახდება. მარა შენ, გამარჯვებულის, აღარ გხვდა წილათ დამარცხებულის საფლავზე გამართულ მეჯლისში მონაწილეობის მიღება. ბედმა აღარ გარგუნა განახლებულ ცხოვრებას დასწრებოდა, რადგან მეორე შეუწყნარებელი მტერი გულუკვა დარაჯათ დაგდამოდა და საზარელი ცელი, დიდი ხანია, მომართული ქონდა შენს წინააღმდეგ. ეს მეორე მტერი—სიკვდილი იყო და ამ მტერმა დაგამარცხა შენ, გამარჯვებული... პირველ მტერს შენი ძლიერი სული ებრძოდა და სძლია კიდევ, მეორეს—შენი უღელური სხეული ჰქონდა ნიშანში ამოღებული და აქ მტერი გამარჯვებული გამოვიდა ბრძოლიდან. ძლიერა-მოსილი სული და ძლელი სხეული! ასეთი ხარ შენ დღეს, ძვირფასო ამხანაგო!..

შენს დასაფლავებას მე ვერ ვესწრები. აქედან გემშვიდობები და ვეამბობები უკანასკნელათ შენს სპეტაკ ნაშთს, შენი ხსენება მუდმივად იქნება იმათ გულში, ვინც გიცნობდა. ცრემლით არ შევირაცხვით შენს ცხედარს, რადგან შენისთანა გმირების გამოკლება ცეცხლივით ედება შენი ამხანაგების გულ-ღვიძლს და ბრძოლის წყურვილს უღვიძებს მათ.

თვლისი, 10 ივნისი.

ზალვა შარაშიძე.

ომის ამბები.

ცუსიმას ბრძოლა.—ეს უსაშინლესი ეპიზოდი რუსეთის ისტორიაში! იქ, შორეულ აღმოსავლეთის ზღვის ჯურღმულში უსანგლოთ ჩაიღუპა ათი ათასობით ახალგაზრდა ვაჟები და ას მილიონებათ ღირებული ქონება! ცუსიმას ბრძოლა—ეს სამარცხვინო დაღია ჩვენი მთავრობის ზურგზე დაკრული! იმ მთავრობის ზურგზე, რომელმაც თავის თავ მოკვარებას ანაცვალა სამშობლოს სახელიცა და ინტერესებიც. რუსეთის ხალხი, ანუ ნამდვილ რუსეთი, მონაწილე არ არის ამ სიძარცვინო სახელისა, ის მართალია და სახე ნათელი. რუსეთის დამარცხება არის მისი მთავრობის დამარცხება, ისე როგორაც მისი გამარჯვება იმავე მთავრობის მტრულადობის გამარჯვება იქნებოდა.

ცუსიმას ბრძოლა მძღვრ მუჯღუგუნით მოხვდა მთელს საზოგადოებას, მიძინებულ რუსეთის საზოგადოებას და შეაძრია ის. ყოველი მხრიდან მხოლოდ პროტესტი გაისმის, პროტესტი თანამედროვე წეს-წყობილების წინააღმდეგ. გამოაზნობილებული საზოგადოება თხელდობს დაუკონებლოვ ხალხის წარმომადგენელთა მოწვევას, რომ უკვე გზა ახლებულ ხელმძღვანელთ ჩამოართვან ქვეყნის მართვა გამგებობა.

ცუსიმას ბრძოლის ამბავი გლოვის ზარით გაისმა მთელ დედა-მისის ზურგზე და ერთხელ კიდევ შეაშფოთა ომის მოწინააღმდეგეთა წმინდა გულით. გაისმა ხმა ზავის შესახებ. ამერიკის შტატების პრეზიდენტმა, რუზველტმა, წინადადება მიესცა მეთმარ სახე მწიფობებს მორაგებაზე მოლაპარაკება დეეწეთ და როგორც ვიცით ოვივე მხარემ თანხმობა განაცხადა. მაგრამ ვინ უნდა ჩამოავდოს ზავი იპროვინსთან? ნუ თუ უნ ბიუროკრატია, რომელმაც ასე უაზროთ და უმიზნოთ ხოაზნია ქვეყანას ასეთი უხედურება? ნუ თუ ის ჩინოვნიკები უნდა დარჩენ რუსეთის წარმომადგენელი, რომლებმაც მხოლოდთ თავისი კერძო საკუთრების შესარჩენათ დაღვარეს ამდენი უდანაშაულო ვაჟების სისხლი? ნუ თუ იმ ბიუროკრატულ მოხელეებს უნდა დავანებოთ ზავის პირობებზე ლაპარაკი, რომლებიც ასე ურცხვით ცარცავენ ხალხის სიმძირეს, სახელმწიფო ხაზინას? არა და არა! ზავი უნდა ჩამოავდოს მხოლოდთ და მხოლოდთ ხალხის წარმომადგენლებმა.

მაგრამ რა საჭიროა ზავი! სწორეთ ქვეყნის სასაცილოთ გაგხადეს ჩვენმა ჯარის უფროსებმა! განა სადმე ვაგონილა ამის მსგავსი რამ! ან იმდენათ გაიტაცა ისინი უჩინოთ ჯანაგირებმა, რომ ყოველი ადამიანური ღირსება დაჰკარგეს, ან დამარცხებას გამარჯვებისაგან ვერ არჩევენ, ან არა და ჯარის კაცი უბრალო მანქანა ჰგონიათ, რომელიც წაიტყვია და მორჩა.

ტელეგრამებიდან ვიცით, რომ როცა ზავზე მოლაპარაკების ამბავი გაუგიათ, ჩვენს მთავარ სარდლებს „სამხედრო“ თათბირი მოუხდენიათ და ომის გაგრძობა გადაუწყვეტიათ. „ვითომ რა მოსაზრებითაო“ იკითხავთ და სწორეთ ეს არის სასაცილო, თანაც სამწუხარო რომ არ იყოს. იმ იმედით, რომ ახლო მომავალში გავიმარჯვებთო! ღმერთოთ დიდებულთ! განა ცოტა დრო იყო გამარჯვების უნარი რომ ჰქონოდათ! რას უღვიდენ დღემდე? თუ, აღარ ახლოდოთ საზარელი ტიურენინი, ცინჯაოუ, ვაფანგაოუ, დაშიხაო, ოიაიანი, შორტარტური, შახე, მუკდენი და დასასრულა ცუსიმა? ნუ თუ აღარ სცხვენიათ ასეთი თამამი კილოთი ტელეგრამების წერისა და ქვეყნის თვალში სამარცხვინო ჰამმულათ განდომისა? ეჰ, საზრდოო რუსის სალდათო! შენ მსხვერპლი ხარ შენი უფროსების განცხრომისა!

რაც დრო მოდის იმდენი მეტათ და მეტათ ეხდება ფარდა მანჯურის მინდვრებს და საზიზღარი სურათები ერთი მეორეს მოსდევენ. ცნობილი მრეწველი ბუზობრაზოვის საქმე, რომელმაც იალუს ნაპირებზე მოიკალათა, სახელმწიფო ფულეები გაფლანგა და რუსეთ-იპროვინის უთანხმოებას დასაწყისი მისცა, მთელმა ქვეყანამ ერთი წლის წინეთ იცადა, ჩვენ კი მხოლოდთ ახლა ვაკვირეთ და ისიც ბუნდოვანათ, გაურკვევლათ. ასეთია ბიუროკრატის ბუნება!

მაგრამ ნუ თუ არ კმაზა ის მსხვერპლი, ის ზღვა სისხლი უდანაშაულო პირთა, რომლითაც მოირწყო შორეული მანჯურის მიწადორ ველი! ნუ თუ არ კმარა ის ზარალი, რომელმაც უკიდურეს სიღარიბეში ჩააგდო ჩვენი ქვეყანა! ნუ თუ კიდევ ახალი სისხლი და ახალი ზარალია საჭირო? მაშ სად არიან ხალხის წარმომადგენელი, რომ ბოლო-მოულონ ამ სისხლის დვრას ამ უღმერთო და უმიზნო ქლეტას. დროა დამნაშავის სკამზე წამოსაკუდენ ის ვაჟბატონები, რომლებმაც ქვეყნის დალატით დაიმსახურეს ეს! დროა სინათლე შევიდეს ბიუროკრატის ბნელ სამეფოში. მაშ გაუმარჯოს რუსეთის დამფუძნებელ კრებას!

„3. კ.“

დ ე ვ ე შ ა .

ოზურგეთი. ღრმა მწუხარების გრძობით მიეგება ოზურგეთის ახალგაზრდობა ალექსანდრე წულუკიძის გადაცვალების ამბავს. მუდმივმა დაუღალავმა ბრძოლამ უკეთესი მერმისისათვის ძალ-ღონე გაუტუნა მას და უღროთ გამოაკლო ამხანაგებს ერთი საუკეთესო მებრძოლთაგანი.

სხვა და სხვა ამბები.

8 ივნისს, ქ. ქუთაისში ხანგრძლივი ავთმოფობის შემდეგ გადაიწვია ჩვენი დეკლარაციის წიგნი და მუდმივი თანამშრომელი ალექსანდრე წულუკიძე, მიგვაღებულის დაკრძალვა მოხდა დღეს, დაბ. ხანში, სადაც გასწვებენ ქუთაისიდან დღემდე, დაღის 9 საათზე.

3 ივნისს ტფილისის სასამართლო პალატამ განიხილა საქმე ქუთაისის გუბერნიის მცხოვრებ ალექსანდრე კორძაიას, რომელსაც პოლიტიკური დანაშაულობა ბრალდებოდა. კორძაიას უნახეს პროკლამაციები ქართულ ენაზე. პალატაში გამოიკვეთა რომ ბრალდებული წერა-კითხვის უცოდინარო ყოფილა, სადაც პროკლამაციები უბოვნია, შინაარსის მნიშვნელობა არა სკოლითა და შეუნახავს. პალატამ კორძაია გაამართლა.

ტფილისის მცხოვრები ანდრეევი პასუხის გებაში მიუციათ, როგორც პოლიტიკური დანაშაულები. ანდრეევს ბრალდებოდა უმადლესი პირის სიტყვიერით შეურაცყოფი. პალატამ ეს საქმე განიხილა და ბრალდებული გაამართლა.

განხრების დროს ქუთაისის გუბერნიის მცხოვრებს ლევან მარსაგაშვილს ამოაჩნდა ერთი ყუთი პროკლამაციები, ბროშურები და ეურნალები. ყველა მთავრობის საწინააღმდეგო შინაარსის იყო. მარსაგაშვილი, როგორც პოლიტიკური დანაშაულები, პასუხის გებაში მისცეს. პალატამ ეს საქმე 4 ივნისს განიხილა. დანაშაულები იცნო ბრალდებულს და გადაუწყვიტა 10 თვის საპრობოლოში დაპატიმრება.

4 ივნისს ტფილისის სამოსამართლო პალატამ განიხილა საქმე რაჭის მაზრის მცხოვრების ივანე კერესელიძისა, რომელსაც პოლიტიკური დანაშაულობა ბრალდებოდა. ამა წლის 23 იანვარს კერესელიძე მთავრობის საწინააღმდეგო დემონსტრაციის დროს ვიოგო წითელი ბაიროლით ხელში ათასზე მეტ მუშას უძღოდა. კერესელიძისთან ერთად დაბატონირებს შინ კაცი, მაგრამ მათ არავითარი დანაშაულობა არ დაუშტკიცდათ და განათავისუფლეს. პალატამ დანაშაულები იცნო კერესელიძე და ოთხი თვის საპრობოლოში დაპატიმრება გადაუწყვიტა, მაგრამ, რადგან ბრალდებული საპრობოლოში ამაზე მეტ ხანს იყო, იგი განათავისუფლეს. (ქ. ფ.)

7 ივნისს ტფილისის სამოსამართლო პალატამ ააჩრია საქმე ჯარის-კაცების გეურქ აივაზიანის და ლეიბ გრენადერის პოლიცის ჯარის-კაცების მარტროს პეტროსიანისა, იელი-შე თანელოიანისა, მისაქ იგიოხანიანისა, ტიგრან ნაპავეტიანისა და ალექსანდრე მანახიანისა რომლებსაც ჯარის კაცების შორის მიხედვით პროპაგანდის გავრცელებას აბრალდებდნენ. საქმე ხალხის დაუსწრებლად გაიჩნა. განაჩენი გამოიტანეს ღამის 11/2 საათზე. აივაზიანსა და პეტროსიანს თითო წელიწადი ციხეში ჯდომა მიუსაჯეს, ხოლო დანარჩენ ბრალდებულებს—ოთხ-ოთხი თვე. ბრალდებულთ იცადენ ნაფიცო ვეტილობი: ვრუზენბერგი, იონისიანი და დოლოუხანიოვი.

გუმინ-წინ ღამის 12 საათზე, ანტონისა და ავქალოს ქუჩების კუთხეში, სასიკვდილო დასტრეს ორი პოლიციელი: ანტონ დარგინი და დიმიტრი ალექსინი. პირველი პოლიციელი დუქანს აკეტივებდა მედუნეს, ამ დროს დაახლო ვილაკამ რევიოლვერი და მიიძალა. მეორე პოლიციელი დაიჭრა მიშველების დროს. ანტონ დარგინი გარდაიცვალა.

9 ივნისს გაიფიცენ „ახელ მევენახეთა საზოგადოების კანტორაში მოსამსახურენი. გაფიცვა გამოიწვია შემდეგმა გარემოებამ: წინათ, აღნიშნული საზოგადოების წევრები მოსამსახურის მიღება დახობნის მოსამსახურების შეთანხმებით ახდენდნენ. დღეს კი ახალი წევრის, თავიდი ნიკოლოზ ილიას ძე აბაშიძის შემოსვლით ეს ჩვეულება მოიხსრა. გაფიცულები ამ უფლების აღდგენას მოითხოვენ

მეორე დღეს, ათ ივნისს გაიფიცენ ამავე საზოგადოებაში მოსამსახურე მუშები, რომელნიც კანტორაში მოსამსახურეთა დაქაოფილებას მოითხოვენ.

— ვარშაიდან იუწყებიან: ნ მაისს ჩეხტობოვში ბოშა ესროლეს პოლსციმესტერს და მძიმე დასტრეს.

— 28 მაისს კოვარდსკაში ვილკომირის მაზრაში, მოკლეს ურიადნიკი მოტულევსკი. ამ მკვლელობას დამოკიდებულება აქვს ბოქაულისა და საერობო უფროსის მოკვლის განზრახვასთან: ხსენებულ პირების მოკლა უნდოდათ, როცა ისინი პოლიტიკურ დანაშაულები ძიებულს ატუსაღებდნენ.

— მაკარიევიდან იუწყებიან, რომ 8 მაისს ბრანდტის ქარხანაში 400 მუშა გაიფიცა.

— ფეოდოსიაშიაც გაიფიცა პორტის მუშები, რომლებიც ხელ-ფასის მომატებას მოითხოვენ.

ღ ა ბ ა — ს მ ფ ლ ი ს ა მ ბ ე ბ ი .

ქ. გუნჯულინი. ბევრი ვაი-ვაკლასის შემდეგ მოგაღწიეთ ხარბინამდე. ხარბინი დიდი ქალაქია, მდებარეობს სწორ-ვაკე ადგილას სუნგარის მარჯვენა ნაპირზე და შესდგება სამი დიდი ნაწილიდან: ძველი ქალაქი, „პრინტანა“ და ახალი ქალაქი, ანუ „კორომუნსი გოდოლია“. მიუღო ვაკლასი ხარბინისა წარმოიშობა ძველ ქალაქსა და პრინტანაში: აქაა მთავრებული კანტონების, მალაზიაეუი სასტუმრო-სასადილოები, პანაზი და სხვა. ქუჩებია აქედ სწორი და ფართოა, მაგრამ მოუკარწყლავი და ამიტომ ძვიერ ტკლასიანია; სავაზა ერთი დღის წვიმა, რომ მიუღო ეს ნაწილები გუგულ ტკლასობათ კარდაქცეს. ამ ნაწილებში ცხოვრობს უმეტესი ნაწილი ხარბინის ძველ მკვიდრთა, თუმცა სხვები უმეტესობით უფროხელ სტილზე არიან ამხენულია აკურისაგან, შეხვდებათ აქ-ქი ჩინური შენობებიც. თავისი მადლი ხის ზღუდეთა, ჩაკეტალი ჭისკრებით ღამისათ მოვარაუბულია. ამ ნაწილებში დიდი მოძრაობაა. რომ განხვადვთ ქუჩებში, ჩვენებური ადგილებსა მოგვარდავთ. ახალ ქალაქს უკერდა ვეუერთოლას ადგილი ვაკლასის მარჯვენა და შესდგება სამხედრო სამართლებლებიდან და ვოსნიტკლასის ანაკვიიდან: აქავე მთავრებულია ადმოსვლეთ-სიბიირის ვარუბის ეკლასი სთადარავთ ბატალიონები. აქავე ჩრდება რუსეთიდან მომავალი ვარუბი და ოფიცერ-ჩინოვნიკები სთადარავთ ბატალიონების პარაკებში. ეს ნაწილი შეინიშნავა თავისი დიფერულბობით და მოუწოდლობით; ადსანი-შნავა აგრეთვე ის, რომ აქ იშვიათათ შეხვდებთ ვარის კაცს, რომ ტადარული არ იყოს. ეუელას სხვზე ეტუბას, ხარბინში უფელ დღე ნამდვილია კომერციული მუკლასის უნდა სრულდებოდეს. წრეს გადასული ღობობა და მასზე ამხენული მრავალი სხვა და სხვა უმისგავსობა უმეტესთ ხდება დამით, საბიელის მოვარელობის ქვეშ. აქაური სანებობილე-ვარეკები ღობობისთვის დასჯალოაგან არიან სხვის. სავადმოფიციების ვერეთულია განყოფილებები ხომ მუდამ გავსებულია და გავსებულია. სასჯელათა შორის ძვიერ ხშირია „ოცდა ათი დღე და დამე შეკარი დატუსადებთ“. სავამინდსტოში თითქმის უოეულ დღე ხვადვთ დატუსადებულ ხმელეს აიუელობით.

ხარბინის ვაკლასში და ბევრ სხვა სასტუმრო-სასადილოებში აქაური უმთავრესი ნაწილიანისავან კარდავლულია არაიის ეადვს თითოეულ ქალაქს თავთავისებური კანონ-განკარგულებს აქვს. უნდა ვთქვათ, რომ ეს თავისებური განკარგულებანი ხშირათ ორ აზროვანი და გუგებარია, ამიტომ სიბნელისა და თვითნებობის მოგვარენი შეენივრთ სარეკლბოქენ ამით და ხან მარცხნით და ხან მარჯვით უხევეენ ტხან „კანბებს“. აქ თვრამეტამდე სთადარავთ ბატალიონი დგას და თითოეულის უფროსი თავთან ვარის კაცეს თავისებურათ აკმაყოფილებს: ერთი ომში მიმავალ ავიცენს აკმაყოფილებს პრავნით და ვამაცირით და სრულათ ვარს ეუბნება „პორციონსზე“, არ ეკუთვნისო; მეორე ადკლეს პორციონს და „პრინტონს“, ვამაცირზე კი ვარს ეუბნება, ნება არა ეკუქეს მოტეობა; მესამე აკმაყოფილებს როგორც ვამაცირით, ისე „პრავნით“ და „პორციონით“.

ერთი სახარჯო იფულს იძლევა მოწერილობაში აღნიშნულ დროდან მხარეთაის სადგურამდე, დღე და ღამეში 2 მანეთს; სად მხარეთაიდან კი 4 მანეთს. მეორე—მოწერილობაში აღნიშნულ დროდან სულ 2 მანეთს ატარებობს დღე და ღამეში, ასე რომ „სად. მხარეთაიდან დაწვეული კინახვერებს „მორცობის“ იფულს ასე იქცევა მაგალ. შე-ნ ბატალიანის უფროსი. მთელი რუსეთის აფიცრები აქ, ბრძოლის ველზე, ორ რაგათაა დაყოფილი: მუღმივი ოფიცრები და სათადარაგო ოფიცრები. რამდენათ ზირველს უურად-ღებით და ვითომ კანონიერათ ექცევიან, იმდენათ მეორეს სუხათ იგდებენ; მისს თხოვნას უურადღებით სტოპებენ, ამათ სავალდებულო და კანონიერ მოთხოვნილებას არ აკმაყოფილებენ და ამავე დროს თხოვლობენ იმავე დანიშნულების, იმავე საქმის ცოდნას და ასრულებას, როგორც მუღმივი ოფიცრები. შესაფერათ საქმის არ ცოდნას, რამე შენობას ნებისათ თუ უნებლათ, დანიშნულების დარღვევა იწვევს იმავე სასჯელს და ხან უსასტიკესსაც, როგორც მუღმივი ოფიცრების მოქმედება. ოფიცრთა სარკებლბის უოვლიავე შედგათათ, ოტბუსეთ და სხვა, სათადარაგო კი არავითარი შე-ღავათათ, ხშირათ არც ოტბუსეთს აძლევენ, რა განდ საჭარბობს იწვევდეს ამ ოტბუსეთს. ტყვილათ კი არ შეუთხუხვათ ანდაზა; „ქ-თამი არა ფრანგული, ქალი—აღმამანი, ზრზორშიკაი—ოფიცრთა და იმისი ცრლი—ქალბატონი, რომელსაც შეიძინას ტარებაც კი აკრძალული უნდა ქანდესთა.

სამხედრო კანონები კი სწრაფათ არ არჩევენ იმას, სათადარაგოთ თუ მუღმივი ოფიცრთა, როცა საქმე დანიშნულების დარღვევას და სასჯელს შეეხება. ის ორივე შემთხვევაში ერთნაირ სისასტიკეს ახერხს...

4 დღის ხარბინში უოფინს შემდეგ გაკვეთსავერთ გუნჯულისში; ჩვენ ბარკადან სადგურამდე 4—5 ვერსის მანძილათ. ვიქირავებ დროცა ნიუთებისათვის, დავტოვებ თანმხლებლათ ერთი მხინაკთავანი და დანახინი წაკვლათ სოფლისრო დაწესებულებებში ჩვენს სახელზე მისულ წერალებას სსსსებლათ. ვერ ზურგის ჯარის სტაბის საკომენდანტო განყოფილებაში შეგვდათ, სადაც ჯარის კ-ტოს სახელზე წერალები ანახება, სანამ მოათხოვენ. თუმცა წერა-ლები აქ აღფასტურ უფრებშია მოთავსებული, მაგრამ ერთმანერთში ისე არეულია, რომ იქ წერალების ნახვას ერთი დღის შრომა უნდა. და ჩვენ რასაკვირველთა ვერაფერი ვაბოვებ, აქედან სოფლისრო კან-ტორაში წაკვლათ. აქ ხამ წერალებისათვის მთელი კარცა მოხრდო-ლი ოთახისა დაქირავებულია, მაგრამ აქც ისე არეულია საქმე, ისე ბეგრი დრო სჭირათ წერალების მონახვას, რომ სწორეთ ამისთვის უნდა მოიცადოთ მეტი თუ არა ერთი-ორი დღე მანტ. აქედანც ზირში ჩლას გამოვლებულია წაკვლათ ქალაქის საკომენდანტოში, შემდეგ თვით ფოსტაში, მაგრამ... ეველან ერთი და იგივე ბაბი-ღონის გოდლოა დაკვდა. იუერი ამათ დაკარგულია შრომის შემ-დეგ ვოკალში წაკვლათ, რომ წასულელია მანტ არ დაურჩინილი-ევათ. ვოკალზე ვისდაღეთ, თუ შეიძლება სადილი ვუწოდოთ ამ ერთ მისხლად სადილს, რომელიც ჩვენ შეგვამეთ. ამ მხრთ ბუ-ფეტის ზატრბანი აბანოვლებას თაკვანის მტეულია უოფილს. (აბან-ინაში სულ მტარე სსსსელიათ გამოყოფილლებიან). ფასი კი სადა-ლისა ნამდილიათ რუსული კამიკგართვეს და არა აბანოვრთი,—აქ ზატრბოტისში აშკარათ სჩანს!

როგორც იქნა გამბრძანდა ვოკალის კომენდანტი და ჩაკვს ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, დავკაწო გუნჯულისში მიმავალ ვაკანე-ში, ისე გაკვეთული იყო ზატრბოტელი ოფიცრებით, ექიმებით და ჩინოფინიკებით. 6 საათზე გაკვირდით ხარბინის ვოკალს და გა-ვედით ტრად მანდორში. ეს მანდორები სუანე ადგილებია: აქ-იქ ხნავდენ კადრე; მაგრამ მეტი ნაწილი ვერ კადრე შეუმუშავებუ-ღათ. ხნავენ ჩინელები ჩვენიურთ კავსახისით, რომელშიც უბას ხან ორი ცხენი და ერთი ხარა, ხან სპი ცხენი და ერთი ხარა, და, ხან ხუთ-ექვსი ცხენი და ორი ხარა.

ჩინელები თესვენ გალოანის და ჩიმაზის. ზირველი სწორეთ ჩვენიურთ „ხარხარულას“ მოკავრებს, მეორე კი დამის გავს. სოფლები ზოგი გავანტრული მისახლებიდან შესდგება; როგორც ამირეთის და გურია-სმეგრულთ სოფლები, ზოგი კი ქართლ-კახეთის სოფლებსა ჰგავს. ხე-ტეე ძლიერ იშვიათია; შენობები-ფანსები გალოანის დერესაცან დაწულია, თიხთ შელენილი ქა-სებია, გალოანისვე დერეობით დახურული. ფანსას კარშიცა გა-ღავანი არტეია, ამგვარს ეხოს აქ „ინზანს“ კახანს. სახლებს წინა კედელზე ფანჯრები აქვთ გამოჭრილი, რომელშიც შუშის მა-კიერ გაქნაილი ქალადაა გაკრული. ასეთი მინებია ჩამთული კა-რების ზედა ნახვევარში. ჩინელი ქალები არსდა სჩანან. რკინის ზხან ბუდეები ნამდილი ცხეს მოკავრებთ: კარშიცა გაღავანი არტეია და გაღავანის კედელში სათოფე ზეჭრუტინებია გაკეთებულია. ხარბი-ნიდან გუნჯულისამდე 290 ვერსია, სოლო კუანჩენამდე 230.

კუანჩენში ვახილეთ დარეველები ხუნხულები, და ნაწამები ხუნხუსანი გვამი, რომელიც ძაღლების ლუქათ დაკედოთ: არც კი დავსოვალვებოთ. იმავე დამეს (24 აბრალს) დაწვეს აქ საინტენდან-ტო საწყოები, რომლებიც აწოდა თითქმის დილაძდე, ამბობდენ ხუნხულებს დაწვესო. ეს ხუნხულები ჩინელებსგან არაფრით გან-არჩევიან: შუატანისა, უღამაზო, მონგოლის ტიპის ზირსახით, გრძელი ნაწნავი თმით, ისინი ნამდილია ჩინელები არიან, მხოლოთ განსხვავებიათ იმით, რომ სასჯელს განქცევიან და ავსავაობენ, სანამ არ დაიჭერენ და თავს არ წაკრანს. სადამოს 3 საათზე 27 აბრალს მოვედით გუნჯულისში. ზირველათ ვინახულეთ კომენდანტი, რომელმაც ოფიცრთათ თავშესაფარი გვაჩვენა, სადაც დამე უნდა გავგეთათ. ეს თავშესაფარი წარმოადგენს მიწაში გაკეთებულ ბარაკს, სიგრძით 20 ს. იქნება, განით ხუთი. სივრცის დაყოფაზე ოთხ-რგათ გაწყობილია სწორელი ხარბები. არა ისეთი დრო, რომ ამ ნ-რბეზე ადგი იყოს. ჩემოდანი, ტომარა, ნაბაღი, თოფ-არაღი, ღოჯი, — ეველას ეს ერთი მეორე მეორელ-მირთხვილი, არც რიგი და არც წესი. ამას დაუმატეთ ასობით ხაღხის დაზარავი, ხმარო-ბა, სამღერა, გიტარისა და სერაბკის ხმები და თან სმა, სმა გუ-თავებელი, დაუსრულებელი: დილით, შუადლით, საღამოთი, ხან ჩაი, ხან არავი და ღვინო და ადვილათ წარმოადგენთ ამ თავშესაფარის სურათს. დღითი ცოტა დაცლიერდება ალაკები, მაგრამ სადამოს ისევე გაავსება. ძალიან გასშირებულია ბანქონ თამაში: 1000 და 2000 მან. წაკვება ან მოკვება ჩვეულებრივია.

გუნჯულისი ნამდილი სოფელია, ვაკე ალაკას გაშენებული და არაფრით შესანიშნავი არაა, კარდა იმისა, რომ დიდი სიძვირეა ეველადერსე: შაქარი ათი შური გირვანქა, ვერცხი ერთი შური, შური გირვანქა 15 კან., ზორცა საჭმელი 1 მან. და მეტი, მხო-ლოთ ჩაი იაფი. ამ სიძვირის დროს დარბების თავის დასაწვეათ საკვანობით სხობვადობას, სადაც საქონელი მისკოვის ფანესე იუილება თითქმის. მაგალ. შაქარი—18 კან. გირვანქა. მაგრამ ამ სიმძვირეთ დაწესებულებას აჭურთ ვაჭრები მტრათ გარდაქცევათ და ყოველ დონეს ხმარობენ რამე აწონს. მაგალ. ალგვენ იფულს ნანდომ ჯარის კატე, აუადვირებენ რამე სკარო სავანს, მაგალ. შაქარი 18 კ.; თითონ ალგვენ შეიღველს 20—25 კ. ჰე ჰეოდანს კი 50 კან. ამიტომ ალგვენს მისკოვლისა მადე აკლდება სურსათი და სკარო სავანები დამხმარებელი მამის სწორეთ რომ ცხელებში იწვიან; აჭურთ ვაჭრებს შეადგენენ აფერისთვის მოსული სხვა და სხვა საჭეო ზირები, რომლებიც სხვისი გაკვირებით სარკე-ლბობენ, რომელთაც ხაღხის ჭირი თავის ღხინათ გაუხდათ. გ-ჭირვება კი აჭურ ჯარში გაუხმებულია.

აქ გავრცელდა ხმები, რომ ახლო მთამდში უქცეულათ შეტ-კება მოხდებოდა, რადგან აბანოვლების წინა ჯარში ტელიანდან კარცა შორს წაიწია წინათ. 26 აბრალს აქ ხარბახინების ხმებიც ისმოდან. ამბობენ, მარცხენა ფრთებზე ჩვენი ჯარის უკვე დამწო ბრძოლას და 25—26 ბრძოლაში 800-მდე დაიჭრაო. თან ამბობენ, მიხე-ნ-

კომ ახონელები საკან წერილი მიიღო, 15 მაისს ხარბინში ვისა-
დიდებოთ: როგორც სხვა დროს არ მოგვიტყუებდით, არც ეს
მოგატყუებდით. რამდენადაც მართალია ეს სმება, აღსანიშნავია უწყის.
ხმა დადის აგრეთვე, რომ გენ. მიშენკოვს თავა 30,000 იქნათ
არის დაფასებული. სავსებით აქ უკან მისის გამზინას ახლო
მომავალში. რუსეთიდან აქ გამოეყვანა სოდადროგო ჯარის კაც-
სე ძლიერ ცუდი ყარის არაან: არც დისციპლინა, არც საქმის ცო-
დნა, არც ბრძანების ასრულებს მათ არ ეხერხებოდა. მუკდენის ბრძო-
ლის დროს იყო შემთხვევა, როცა ჩვენი ჯარი ჩვენსვე ჯარს ხარ-
ბინებს და თათებს ესრელაო. მუკდენის ბრძოლის მხსველი
ლოცობებიც ამტკიცებენ, რომ ეს ნამდვილია: ახონელებზე შტო
სარალი ჩვენს ჯარს მოგვაქენს უკან დასხვებს დროს, როცა ჩვენი
ჯარი აირთა და შიშით თავისიანი მტრება მიიღო. საზოგადო
მუკდენის ბრძოლა რაღაც ბურანი, „კომშიანი“ იყო.

სარიკამიში. 4—5 წელია მის შემდეგ, რაც აქ დიურ და თვიურ
მომუშავე სხვა და სხვა უროვნების მუშები გაჩნდა. ეს მამინ, რადესაც
მთავრობამ რამდენიმე მილიონი მანეთი გადადო კახაბრების ას-
შენებლათ. მუშათა რიცხვი უწინ 2000 აღემატებოდა. ესეა-კი,
როცა კახაბრები დასრულეს და ცოტა სამუშაო აღჩნა, იმთხ
რიცხვმა იკლო.

მუშები დაუფილია თავის ზროფისის მიხედვით: დურკალი,
მტკვლი; თეიქარი და სხვა. მუშებზე უფროსათ დანიშნულია რად-
ნიკები. რადნიკი აქლევს შესაფერ სამუშაოს, ურბებს მისადს
(მასალა სახელმწიფოთა), აქლევს ჭაბუკარს. ერთი სიტყვით მუშის
რადნიკთან აქვს საქმე, ხოლო რადნიკი დამოკიდებულია კომისია-
ში მთავრობისაგან დანიშნულ ზირობისაგან, როგორცაა ინჟინერი და
სხვა...

ამ წერილში მეთხველს გავანრობ სამ რადნიკს: კლოუჩან-
კისი, ეფემოვს, და მეტრონის, ხოლო ჯერ ვიკითხოთ: რატომ
კლოუჩანკისი, ეფემოვი, მეტრონისი დანიშნეს მუშების უფროსათ
და არ სხვა? წინათ ესენიც ხომ უბრალო მუშები იყვნენ: საქმე
ისაა, რომ მეტი ფულის მოგების სურვილი მოსწონებდას არ აქლევ-
და, ამისთვის სინიდას-ადამიანობაზე ხელი აიღეს და ფულში გა-
ეადეს. უფროსების წინაშე გაჭიებული იღვენ, მორხილებით ლაზა-
რკობდენ, ერთი სიტყვით ჭაჭუშობით დამისხურეს რადნიკის სა-
ხელი და გასდენ თავიანთ ძიების უფროსებათ. მუშებს სამუშაოს
მიხედვით მთავრობისაგან დანიშნული აქვთ დღეში 1 მან. 80 კან.,
1 მან. 60 კან. და 1 მან. 40 კან. კომისია ფულს აქლევს რად-
ნიკებს, რადნიკები მუშებს ურბებენ: ამ რვათ მუშამ ზემოთ და-
სახელებული ფული უნდა მიიღოს სრულათ, კლოუჩანკისებო-კი თავი-
სებურათ იქტევიან: ვისაც 1 მან. 80 კან. ერგება—მის 1 მან. 60
აქლევენ, ვისაც 1 მან. 60 კან.—1 მან. 40 კან., და ვისაც 1
მან, 40 კან.—1 მან. 10 კან. რადნიკები თითო მანეთზე მუშა-
სკან იღებენ 30%-ს. ამნაირათ 20 კან.+30% (1 მანეთზე)
მუშის ხვედრი ფული რადნიკის ჯიბეს ემატება. რაღა უნდა დარ-
ჩეს მუშას?—შეშლილი (თავის ოჯახის), სიცივე, უტან-ფეხობა, არა
ადამიანური ცხოვრება. რადნიკს?—თავისი ჭაბუკარი და მუშების
ხვედრი ფული. მუშები ხედავენ ამ უსამართლობას და დიდხანს
ითმენდენ, მარ მთმინებულს თავის საზღვარი აქვს, სურთო გა-
ჭიერებამ ხმა ამოაღებინა და დღეს მუშაობაზე უარს ამბობენ... 16
მაისს სობორთს კუმბათზე ორი კაცი-და მუშაობდა. ავედი მათთან
და ვკითხე, სად არაან დანარჩენი მუშები მეტოი. მუშა ტრენინ-
მა და ცარიკვამ ნადვლიანათ მიამბეს ზემო დასახლებული რა-
დნიკების ეთფუ-კასადლობა და კადევ დაუმატეს: ერთი წელია აქ
გმუშაობთ, რუსეთიდან სარხის სიძებულათ აქეთ გამოგვრეკა ბედ-
მა, ცოლ-შვილი ჩვენი შემურება, ვიფიქრეთ ორ-კაციეის ვამოხონოთ,
ცოლ-შვილსაც და თავსაც დავარჩინოთ, მარ ჩვენი ბატონი რადნიკე-
ბი, რაც გვერება ამის არ გვადევნენ: 1 მანეთზე 30% ვვარ-

თმვენ. ოფელში ვიწურებოთ, აქ ჩვენ ვწავლობთ, თავი ვერ გამო-
გვიკვებავს, სახლიდან-კი წერილი მოგვდას: მალე ფული შემო-
ლით ვისტრებიოთ... წავალთ, მარ გზის ფული რომ ვერ მოგვი-
გვრება? ახ ხომ ხედავთ რა სიზაღვლეზე გმუშაობთ? რომ კადემ-
ვრდეთ მიწაზე სული არ დაგვრება... მეუე შევეკითხე: რატომ
არ მუშაობენ თქვენი ამხანაგები?—რასთვის უნდა ამუშაონ? ავი-
გითხროთ რადნიკები ფულს არ ვაკლევენ დღეს ამხანაგებმა
მუშაობს თავი გაანუეს, თუ დღეს დავანებებს, ცოტა სამუშაო
დაგვრება—ხედავ ჩვენც დავუთხოვით, წავალთ სამუშაოს სიძებუ-
ლიათ ან უარსი ან ალექსანდრობოლში, შიშითლით არ მოგვედ-
ბოთო. მართლაც მეორე დღეს 17 მაისს ტრენინმა და ცარიკ-
მაც გაანებეს მუშაობას თავი.

ეფემოვს კომისიისაგან ზირობათ აღებული აქვს რკინელო-
ბის დამზადება. დღეში კომისია აქლევს ეფემოვს 6 მ., 1 ფუთ
რკინაში მუშის (რამდენიც უნდა იქონ) აქლევს ეფემოვი 1 მ. 30
კ. ეფემოვის ხელქვეითი არის 10 მუშა. ვსთქვათ, 10 მუშა დღეში
დაამზადებს არა უმეტეს 3 ფუთისა. რადნიკი დღეულბის დღეში
6 მ., ხოლო 10 მუშის 3 ფუთის დამზადებაში აქლევს 3 მ. 90
კ., ამ რვათ ეფემოვს დღეში წმიდა მოკაა რჩება 2 მ. 10 კ.
ეს დღეში. თვეში 10 მუშა დაამზადებს 90 ფუთ რკინას, რადნი-
კი 90 ფუთ რკინაში დღეულბის 180 მ., ხოლო 10 მუშის თვეში
ხვდება 117 მან., თითო მუშის თვეში 11 მ. 70 კ. თვეში წმინ-
და მოკება ეფემოვს 63 მ. რჩება. ამას მიუმატოთ 30%⁰, რსაც
ეფემოვი იღებს მუშების ხვედრ თითო მანეთიდან და მამინ ნათ-
ლიათ დავინახვთ, თუ რა უბედურ, აუტანელ ადგომარეობაში ამე-
ფების მუშები... მუშის ფულით ესეულბის 1500 მან. სახლი
იქნა სრულიაში, წელს კი ვაკვაში 6000 მ. იქნა მეორე სა-
ხლი. გარდა აღნიშნული სიზაღვლების, მუშების გასატყავებლათ სხვა
ხერხიც გამოჩნეს ჩვენმა რადნიკებმა, სახელდობრ დუქანი. ამათ
გამართეს მუშებისთვის სვაჭრობები და ნასიამ სარხლის მიტეპით
გაუთავებულ ვალებში ხაჯგდეს მუშების უმეტესობა.

რუსეთის ქრონიკა

— გაზ. „სევ-ზან. კრ.“ არვევს იმ კითხვას, თუ როგორ
უნდა უუფრებდეს ომის მუშა ხალხი, ზროლეტრიატია, რომელიც
სახლის სიმდიდრეს ქმნის თავისი ოფელით.
„ზროლეტრიატის არ იზიდავს სამხედრო დადების მოხვეჭის
სურვილი;—ამბობს გაზეთი.—სხვა და სხვა ქვეყნების ზროლეტ-
რიატია არ ებრძვის, არ ემტრება ერთმანერთს, როგორც ბურჟუ-
აზია, რომელიც ხარბათ დაუბებს ბაზარს თავისი საქონლისთვის.
როდესაც ბურჟუაზია თავის დევნათ სურთამდროის მტრობის ნა-
ციხანაღურ ეკონომის აცხადებს.—ამ დევნის ზროლეტრიატია უზირ-
დაბარებებს ძიური ერთობის მოწოდებას: „ზროლეტრიატია უველა
ქვეყნისა, შეერთდითო!“

მორეულ აღმოსავლეთში უსარგებლო ელექტრის წინააღმდეგ
მოხლავებულ საზოგადო ზროტესტში თან და თან უფრო ხმა მადლა
მოისმის მკაცრი ხორა რუსეთის ზროლეტრიატისა. ან კი რან
უნდა ექებდეს ზროლეტრიატია იქ, მახურეიის ველ-მინდორზე, მან
კარკათ იცის, რომ მისი საქმე აქ, რუსეთშია; და სწორეთ აქ ემ-
ზადება იგი, რათა ახლებულ საზოგადოებრივ ზირობებთან ანკრა-
შის გასწორების დროს, რაც ძალიან ადრე იქნება, ბურჟოკრატების
და ბურჟუაზიის მოწინააღმდეგეულ ძალებს თავისი შეერთებული ძალა
დაუეწიოს წინ. აი, სად არის ზროლეტრიატის ნამდვილი ანტრე-
სები, აი ის ბრძოლა, რომელიც ის მოამაწოდებობას მიადებს თა-
ვისი ზროლეტრული იდელების დასახლდავებლათ.

— გაზ. „Independ. Belge“ რუსეთის ახლანდელ მდგომარ-
ეობის შესახებ შემდეგს ამბობს:

რუსეთის მდგომარეობა ამ უამთ ისეთია, რომ ვერაფერი ვერ უშველის მას. ისე სწრაფად და ისე მძლავრად დაუტაცა ის ზოლიტაურათ, რომ ვერავინ ვერ წარმოადგენდა ამას, რა უინდ ტუდი აზრის უფილიყო რუსეთის შესახებ. სრულად მართალია ის გერმანული გაცხეობა, რომელმაც თქვა, რუსეთი მეორე ხარისხის სხეულშია და სიფიქსირებელ დატეხა. რუსეთის არა ჰქავს ფლოტი, რომ ევროპის ნაპირები დაიცავს, ვარმა კი ათჯერ მანინ დასტავინდა თავის უფროსობა. ასე რომ ამ უამთ რუსეთი შედგრათ ვეღარ დაიგავს თავის უფლებებს წინააღმდეგ ევროპის რომელიმე სახელმწიფოს განზრახვათ... (ს. თ.).

— ამ უკანასკნელ ხანებში რუსეთის საზოგადოება, რომელსაც ასეთ გაჭირვებულ დროს არ სურს მხარულობა, ზრატესტის აცხადებს მუსიკის წინააღმდეგ; მაგ. ამ დღეებში ჰეტეროურტში ორ ალაგას შეაწვევტინეს მუსიკა.

— ჰეტეროურტში ნუკის ძაფის ქანხანაში, რომელიც შტიგლიცს ეკუთვნის, მუშებმა 9 საათის სამუშაო დღე მოითხოვეს 11 1/2 საათის მაგიერ. ქანხნის ზატონი ზურავს ქანხანს, რადგან მუშების თხოვნის დაკმაყოფილება არ შეუძლია.

— ნაფიცი ვეჭელი ბუნტშია დაზურუნდა თავის თანამდებობას. მას ბრალდა ედება სახელის სამართლის დებულების მე-126 მუხლის ძალით. ნაფიცი ვეჭელი ვინაყურად ამავე მუხლის ძალით უნდა გაასამართლან, რადგან ავტოკრატა გაჭირში მონაწილეობა ბრალდება.

— საზოგადოების საბჭოს შემდეგ ტელეგრაფმა გაუგზავნა მინისტრთა საბჭოს: „თქვენო იმპერატორობითა უდიდებულესობა! საზოგადოების საბჭომ, რომელსაც მძლავრათ უღვათის სიყვარულის გრძობა სამომხლოსა და ტანტისადმი, რომელიც რუსის მოქალაქეთ წმინდა მოვალეობას ასრულებს,—27 მაისის სხდომაზე ერთხმით დაადგინა გამოცემა დასაწყისი, ხელმწიფო, თავისი შტიგლიცისა, რომ მსოფლიო ხელხის წარმომადგენელთა დაუინიკელი მოწვევის შეუძლია განსაცდელისა და დახმარებისა დახმარებისა და დაუინიკელი დიდებული ხელხის შესაფერ კახზე. ხელმწიფო, დაანჭრეთ თქვენი ბრძანება შესახებ ხელხის წარმომადგენელთა მოწვევისა. უფლები წამი დაუინიკისა—სამშია არის, რადგან შეიძლება საშინელება რამ მოხდეს“.

— 30 მაისს ჰეტეროურტში, გასიდევის უნძის კოსია ქუჩაზე მოხდა პალტიის ზავოდის მუშათა კრება. 6000-მდე მუშა შეიკრება. კრებაზე ამ ბოლოს მომხდარ ამბების შესახებ მსჯელობდნენ: რუსიანს ბრძოლაში დამარცხებაზე, ხელხის წარმომადგენელთა მოწვევაზე და სხვ. მუშებმა გამოთქვეს ის აზრი, რომ საჭიროა მისი დაუინიკელია შეწყვეტა და ხელხის წარმომადგენელთა შეკრებო. კრებას დაესწრო ერთი გონადგობა, რომელიც თანატრების ფორტოგრაფიული სურათების გადაღებით დაკუთვლილდა.

— კომანოშია დი აკკრმანში გასიდეურებული აცხვის წესება შემოადეს.

— 29 მაისს, კვირას, ფილიანდიის ეველა ქალაქებში, სხადრ მომუკტებული მუშა ხელხის, ერთ და იმავე დროს მოხდა მუშათა კრებები. განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანი და მწუხარი მანიფესტაცია ქელსინიფორსში მოახდინეს. აქ კრებას 20,000 მუშა და მრავალი გარეუ ხელხა დაესწრო. ამდღეს ხელხი, რომელსაც წინ წარწერებანი წითელი დროშია მიუძღოდა, გაუმართა ქალაქის ქუჩებზე. ხელხი რატოვობით მიდიდა. თითო რაგმა ოთხ-ოთხი კაცი იყო. ტანბაგნზე, სხადრ კრება მოხდა, მრავალი ამიერთობენიბელი სიტყვა წარმოითქვა წაიკითხეს თანური ზოგა „ბროტოტანბატის დე“ და შემდეგ მორიგე კითხვების გადაწყვეტას შეუდგნენ. დავის სეში და დაადგინეს შემოდინ ზირდაბირი სურათი და თანსწორი ხმის უფლებით არჩევის წესები. ასეთივე იყო სხვა ქალაქებში მომხდარ კრებების გადაწყვეტილება.

პასუხი ჩვენ ბატონს.

29 აპრილის „ივერიაში“ მოთავსებული იყო ცნობა იმის შესახებ, თუ როგორი განწყობილება არსებობს სოფელ ფლევის გლეხკაცთა და მემამულე თავად როსიკო ამირაჯიბს შორის. შემდეგ ხუთი მაისის „ივერიის“ სვეტებზე დაიბეჭდა თითონ თავად ამირაჯიბის საპასუხო წერილი, რომელშიაც იგი თავს იმართლებდა.

ჩვენ, სოფელ ფლევის გლეხკაცებმა აქამდის ვერც-კი გაიფიქრეთ, რომ ჩვენმა ბატონმა პასუხის ღირსი გავცხადა. ამ ბოლო დროს წავიკითხეთ იმისი წერილი, და იმ ჩვენც პასუხს ვაძლევთ.

უკაცრავთ „დიდო ბატონო“, სრულიად სიმართლეს მოკლებული-კი არ არის, როგორც თქვენა ბძანებით ჩვენი ჩივილი, არამედ სრული ქეშპირიტებაა. სწორეთ სოფელ ფლევიდან გახლავართ გახეთის რედაქციამა ამბის ჩამტანნი, თუმცა თქვენ ეს არა გჯერათ. ნაშანდობლივ თუ გნებავთ, მოგახსენებთ: ზემო ფლევის ქვედა უბნის გლეხებმა ვიყავით.

ჩვენ-კი არა ვტყუით,—ტყუილი თქვენა გცოდნიათ. თქვენ ბძანებით: „ამ სოფელში მცხოვრებ ჩემ მოჯარადრეთავან აქამდე საიჯარო ღალა არც მე და არც ჩემს მოუტრავს არ მიგვიღიაო“. მიიღეთ-კი არა ზოციერთისგან ერთი-ორათაღ წაიღეთ. ეს ხომ თქვენ ჩველეთათა გაქეთ გადატყუილი: თქვენ და წარსულა წლის ღალა დროებით დაცდა ან პატიება, განა გავგონილა!

კიდევ ამბობთ: „პირობით ვარ შეკრული ნატარიუსის წესით, მაგრამ ისინი ამ პირობებს უარსა ყოფენო“. ვინა, ბატონო? ჩვენ? განა ჩვენ თქვენ ხელში რაიმე პირობის დარღვევა შეგვიძლია! პირობით თქვენ არღვევთ პირობებს და ზედ მეტსა თხოვლობთ და უსამართლოთ მიგაქეთ კიდევ. ნატარიუსის წესით შეკრული ხართ ხუთ კომლთან ერთი, ცხრა კომლთან მეორე. სხვებს რა წესით ახდევინებთ? —ამაზე თქვენ არაფერს ამბობთ.

მართალსა ბძანებთ, როცა ამბობთ, რომ ამისში არა ყოფილან კახელებიო. არც წყალა ამისსა და ფლევი შეა. აქ ჩვენ შეცდომა მოგვივიდა, მაგრამ სოფელ ფლევი ხომ იყენენ კახელები, სხადრ წაიყენეს თქვენის ბძანებით ფეხშიშველა ხუთი ჩვენი მეზობელი, რომლებსაც სახლში მიცვლებული ქალი ესვენათ და თქვენმა მოუტრავმა ამაშიმე ქალამნების ჩაცმა და საკინძის შეკრა არც-კი დააცალა. ნუ თუ არ გახსოვთ იქ—ფლევი რა შავი დღე დააყენე და იქიდან რომ დაბრუნდა სამი ჩვენი კაცი, რომლებსაც შენ და შენი მოუტრავი წამოეწიეთ, აზვირებულ მდინარე ფევის წყალში მათობებითა და ერთი მათგანი კინაღამ წყალსაც გაატანეთ? იქნება გულ-მაიწყი ბძანდებით და აღარ გახსოვთ, მაგრამ რატომ ერთხელ მაინც შინდის და კვერტის ღალის აკრფვა არ დაგავიწყდათ? თუ ინებებთ ჩვენს, ვისაც წყალში გვცემე, გვარსა და სახელს მოგახსენებთ, დასამალი აღარა გვაქვს რა!

ქვეთ ამბობთ: „მე დლიურში ვართმევ ორ კოდს, იმას კი არავის ატყობინებენ, რომ მემამულეთა უმრავლესობა იმავე სოფლის გარშემო ართმევს გლეხებს დლიურში ორ კოდსა და ორ ჩანახაო“. მართალია, მაგრამ განა ეს გამართლებთ? განა ეს კოლათ თუ ბევრათ ამსუბუქებს იმ უჯაფის, რომელსაც შენ ჩვენ გვაყენებდით. ყუველთვის ორი დლიური ანუ ერთი დესეტინა შემოსავლის იძლევა 20 კოდამდინო (200 ფუტს)“. —თავადი-შვილური კვებით აცნობებთ ქვეყანას. თქვენი მამულის სიკეთე სხვებმა შეიძლება დაიჯე-

რონ, მაგრამ ჩვენ ხომ შენზე კარგათ ვიცით, რა შემოსავალს იძლევა დლიური მიწა. აბა ერთი საღმრთო გამოგვიჩვენე ისეთი ადგილი, რომელსაც არამც თუ ოცი კოდი გამოვიღოდეს, თქვენის ხათრით ათი მაინც გამოვიღო. თვით „დამპალოს“ ადგილები, რომელზედაც ღალისა და სხვა გადასახადების გარდა დლიურზე მანათს გვახდევინებთ და რაც საუკეთესო ადგილებათ ითვლება, რე-ცხრა კოდე მეტი რომ არ გამოდის დლიურ მიწას, რაც უნდა კარგი მოსავალი იყოს?

უარსა ყოფთ, ვითომც ჩვენ—ფლეველებს თქვენთვის ძნა ორმოცი ვერსის სიშორიდან არ მოგიტანია. ჩვენი აზრით ფლევიდან რომ ურემი წაველით წაღვლის ბოლოზე და „აბანოს“ ბოლოზე და იქიდან მოგიტანათ აბისში ძნა, ორმოცი ვერსი-კი არა ორმოცზე მეტიც იქნება.

გვისაყვედურებთ, რატომ რედაქციას არ უამბეთ: „როდის, რომელ მოურავის დროს და რომელი გლახი იყო გაღალატებული ჩვენგან შინდის მოუტანლობისათვის“. ესეც დაგვიწყვიათ, ბატონო! ნუ თუ ახლაც არ მოიგონებთ, რომ წარსულ შემოდგომაზე, პავლე სეძალოვილის მოურავობის დროს, სინო სესიაშვილის სახლში არყის ბოთლითა სცემეთ ილიკო ნოზაძეს. ამის დასამტკიცებლათ თუ ინებებთ დავასახელებ რამდენიმე მოწამის სახელსა და გვარსა. მოგაგონდათ, კნიაზ, შინდის კერე რომ არ მოგცათ ნოზაძემ დამეუქრე-ვით და მეორე დღეს მუქარა სისრულეში მოიყვანეთ. დანარჩენზე არც-კი გვინდა პასუხი მოგცეთ ჯერ-ჯერობით ესეც საქმარისა. მართლა, წერილის ბოლოში ამბობთ: „საკვირველია გლახებმა მათრახი საიდან გამოძებნეს, როდესაც ჩვენგანს ხელში არავის ქონიაო“! არა, ესეც საკვირველია! განა მომხდარა როდისმე, რომ პოლიციელი ჩვენთან უშართახოთ მოსულიყოს? არა გვგონია, რომ თქვენ ეს ვინმემ დაგვიჩროთ.

ხაზურული.

ზ ლ ე ნ ე ბ ი ს ნ ა ა მ ზ ო ზ ი.

ამ წინაზე ქალაქში თორმეტობედ გლახს გადაგვყარე, რომლებიც მათი სიტყვით „აგლოკანტს“ ეძებდნენ „ნამესლიკის“ მისართმევით არხის დასაწერათ. უნებლიეთ შევეკითხე ქალაქში ჩამოსვლის მიზეზს და შემდეგი ამბავი მითხრეს.

„ჩვენაო, დაიწყეს იმათ, დუშეთის მაზრის სოფელ ზეგ ნაკორელები ვართ. უბედურება რამ გვეწვია, გვინდა „აგლოკანტი“ ვიშოვოთ ვინმე „არძა“ დავაწერინოთ და „ნამესლიკს“ მიმართვათ. ამ წლის ბოლო რიცხვებში, შემა წავიდე ქალაქს გასაყიდათ. აბანეს ხეზე, (ადგილს უხმობენ ზენაკორს ახლოს) რომ ჩავედით, კნიაზ ნიკო ხიმშიშვილის სახლის პირდაპირ, დავაბეჯედა გზაში ხსენებულმა თავადმა თავისი ტყის ყარაული. პერდანის თოფით ხელში, აღარ გვაშვებდა წინ; „თქვენზე ფულია დარჩენილი კნიაზისა და აუნდა გადაიხადათო“. ჩვენ ვემუდარებოდით: ჩვენი ანგარიშით კნიაზისა არაფერია ჩვენზე-ო და თუ მაინცა და მაინც არის რამე, ახლა გავგვიშვით, წავალთ თფილისში, გავყიდით, მოვალთ და გავსწორდეთო. მოიბრძნა კნიაზ ნიკომაც თოხით ხელში და უბრძანა ტყის ყარაულს: ესროლე დახოცე და პასუხს მე ვაგებო, მაგრამ ყარაულმა სროლა ვერ გაბედა. მერე თითონ გამოვლიჯე ყარაულს ხელიდან თოფი, უნდოდა სროლა, მაგრამ ჩვენდა საბედნიეროთ წინდახედულ ყარაულს, თოფის (ხატვორი) ამოვლო და იქვე ახლოს გადავდგო. ამითი გაბრახებული კნიაზი ნიკო მივარდა უღელში შემბულ ხარს და თოხი დარტყა თავში. როდესაც მეორეთ შემართა დასარტყმელათ, მივარდა ხარის პატრონი თომა აბაშვილი ღრილით და ხეწნით კნიაზ ნიკოს ხელი დაუჭირა და შეე-

ვდრა: ისევ ის მირჩენია მე მოშკალა ხარს-კი ნუ მომიკლამო. აქ კი ნაშვილი კნიაზურათ განრისხდა პ-ნი ნიკო: როგორ გებედა ყარტლიანმა გლახმა ხელი მახლო მკლავზედაო, კიდევ მიმართა თოფს მაგრამ უწინდელი საქმე დავმართა. ამ ალი-აკოთის შემდეგ მაინც წამოვედით თფილისში და ურემბიც წამოვიდეთ, თუმც ბევრი გვაგინა და გვემუქრა, რომ ქალაქში „ბუნტის“ საქმეს გაიგებთო. შემდეგ ყარაულს მივარდა წაეჩხუბა თოფის „ხატვორი“ რათ დამიკარგო. ბევრი ძებნის შემდეგ, ეპოვნა „ხატვორი“ და რამდენჯერმე გვესროლა, მაგრამ შორს ვიყავით და ვერ მოგვახვედრა. ამას შემდეგ კნიაზ ნიკო შემჯდარიყო კხენზე, მაზრის უფროსთან წასულიყო და ეს ამბავი სულ თავისებურათ ეამბნა.

გლახები „ამიბუნტლენე“, ტყე გადაჩეხეს, თფილისში რომ მიქნდათ გზაზე მე და ყარაული დავხვდით; ორივეს გვემეს და ურემბი მაინც წაიღეს ქალაქშიო. ამიტომ გთხოვთ დამეხმაროთ თავხელი გლახების დასაქციანებლათო. მაზრის უფროსსაც მიეცა ბაზალეთის ბოქაული სულხანიშვილი და დარაჯები. გამოსდგომოდნენ მეურმეებს და მცხეთასთან დასწვრიდნენ. წაერთვათ შეშა, ურემბის ყოველივე იარაღი და საქონელი, რომელიც მცხეთის მამასახლისისთვის გადაეცათ დასამწყვედევათ. ორი დღე დამწყვედული ჰყოლოდათ საქონელი უქმელ-უსმელი; დიდი ხეწნა ვედრების შემდეგ ისევ ბოქაულს შენანებია გლახები, ცარიელი ურემბი და საქონელი მიეცა, შეშა და ურემბის იარაღი კი წაერთმია. ამას მოჰყვა, აკლება, ეკუტყუცა, დააბტირება, და ათასნაირი ბეზღება ცოლის წამება მთავრობასთან. დაატუსაღეს თომა აბაშვილი, ის აბაშვილი, რომელსაც კნიაზ ნიკო უღელში შემბულ ხარს უკლამდა, და აქვსენტი აბაშვილი. ეს უკანასკნელი იმ დროს იქ არ ყოფილა და დღესაც არ ვიცით ამის დატუსაღების მიზეზი. იმ დღე-ღამეებში თორემ როგორ უძღვებდნენ ჩვენს ამოდნა ტანჯვა ვაებას. წარსულ 1904 წელს კნიაზ ნიკო ხიმშიაშვილმა ისეთი დღე დავაყენა, რომ ჩვენი შვილიშვილიც კი სულს ვეღარ მოითქვამს. გამოგვიგონა ყოვლად უადამიანო შარი: თქვენაო ჩემი მამული მეტი გქვრივით და საიჯარო ქირა კი ნაკლებისა გიძლევიათ და ასე გიტყუებდითო ათი თუ მეტი წელიაო. თავის თავათ და თავის ნებით დაზომა ტყიანი, კლდიან-ხევიანი და გვერდა ადგილები, ისეთები, რომლებითაც ჩვენ კი არა ვერავინ ვერ ისარგებლებს და ყველა ამებში თურმე შეაწერა მთელი ათი წლის იჯარა, ისიც ისეთ პირობით როგორც პირველი ხარისხის სახნავი მიწა ე. ი. დესეჩინა 8 მან. გაყანაწილებია თავის თავათ ყველანა და ერთ მშვენიერ დღეს შემოვივინა მამასახლისი სოლომან ჯანგირაშვილი, ჩვენი სოფლის ცნობილი მწერალი ახ. რატიშვილი, გზირები და დავიწყეს დაწერა დიდოელ ლეკებივით. აქამდე კი ჩვენ არც ჩივილი გავაგებინეს არც დავვიბარეს და არცარა წინადადება მოგვცეს თავის გასამართლებლათ.

ჯღუნა ქავთარაძეს შეაწერეს და წაართვეს 180 მანეთი, ივანე წიკლაურს 370 მანეთი, ანდრო კიხიშვილს 60 მანეთი ფული შეაწერეს, მაგრამ რომ ვერ უშოვა, ხარები გაუყიდეს. მარტია ბეჭაურის ორ ობოლ გოგოს: ბაბაღე და შავდნანს ორი ხარი, მათი მარჩენალი, 60 მანეთში გაუყიდეს, თუმცა ხარები 100 მანეთი ღირდნენ- კნიაზი ნიკო კი ურცხვათ და გულქვათ 20 მანეთს კიდევ ეღაგებოდა ამ უბედურს და უმწერო არსებათ: თქვენმა ხარებმა თქვენი ხეგდარი ფული 80 მანეთი ვერ ამინახლანურესო. თომა ხოსროშვილმა სთქვა: სამი წლის ნამსახურიდან კნიაზ ნიკომ მხოლოდ ერთი წლის ჯამგირი მომცა ორი წლისა კი 160 მანეთი დამხუთა, გო-

ნი ამევე აზრითო. მათე ძავაშვილიმა სთქვა, კნიაზმა მეც ამიტულახა 15 მანეთიო. თვედორე ქავთარაძემ სთქვა: შარშან როცა კნიაზის სამართლით გვეკლებდენ, მე ფული რომ არა მქონდა და ვერცა რა მიზოვეს გასაყიდ-დასაგირავებელი, კნიაზმა იმდენი სიკეთე მიყუ, რომ მე თითონ დამაგირავა თავის საქმეზე ერთის წლით და ჩემი ცოლ-შვილი კი მშვიტ მწყურვალი დამიტოვაო. მათე ძავაშვილიმევე სთქვა: კნიაზის 12 მანემგმართა; დროზედ ვერ მივართვი, თუმცა ცდა არ დამეკლიაო. როგორც იყო ვიშოვე მიუტანე, მაგრამ კნიაზმა თავისებური კნიაზური პასუხი მომცა რადგან დროზე ვერ ჩამაბარე ახლა 30 მანეთი უნდა მომიტანო, ვინაიდან წესათ ასე მაქვს დადებულიო. და რომ წესი არ დაერღვევინებინა უღელი კამეჩი წამართვა. ვიდრემდის 30 მანეთს არ მომიტან აღარ დავანებებო. ვიდრე მე ხსენებულ 30 მანეთს ვიშოვიდი, მანამდე კამეჩები საბძელში ჰყოლოდა დამწყვდეული. ერთი კვირის შემდეგ მივართვი 30 მანეთი და წამოვიყვანე კამეჩები, მაგრამ ერთი გზაზე მომიკადა მეორეს იმ ღამეს ბოსელში მომკედარიყო სიცივისა და შიმშილისაგან დაღურადებული. ამ ვარემოებამ უფრო მიწასთან გამასწორა უიმისოდაც მიწაწასთან გასწორებული.

აი მკითხველო ყველა ესენი თბილისიდან 25 ვერსზე ხდება საჯაროთ, კანონის სახელით და დამნაშავე კი ლალი ირემივით დანავრდობს.

მარტის გასულს დავებარა ნიკო ხიმშიაშვილიმა და გამოკვიცხადა: მე გავიგე, რომ თქვენ სხვა სოფლებივით რაღაც სისულელე გინდათ ჩაიდინოთ, ბუნტი მოახდინოთ, ამისათვის მე ჩემი მამულის იჯარას უმატებ დესეტინაზე 8 მანეთს, კომლზე 400 ცალი ვენახის სარი უნდა დამიჭრათ და თქვენის ურნით მომიტანოთ, გუთანი, ურემი, მუშა ხელი, და სხვა ამისთანა წყრილი საქმე რამდენიც დამიჭრდება უნდა უარის უთქმელათ ამისრულოთ. სარი კი ყველამ ორ კვირამდე უნდა მომიტანოთ. ჩვენ რასაკვირვლია უარი განუცხადეთ ასეთ უცნაურ პირობაზე. ხალხიც დაიშალა, დაერჩით 8 კაცი, ერთმა ჩვენთანავე ჰკითხა გიორგი ზალიშვილს ლინო გქონია და კოტაოდენი მომიყიდეო. ეს გაეგონა კნიაზ ნიკოს, წასულიყო თავის მარანში, ამოვლო ორი თუ სამი თუნგი ღვინო და გამოკვიტანა და შემოგვთავაზა ლინოზე ლაპარაკობდით და აი ღვინო დალიეთო. ჩვენ თუმცა გვეუცხობოვა კნიაზის ასეთი არა ჩვეულებრივი მასპინძლობა, მაგრამ მიხვედრით კი ვერ მიუხვედით იმის დაგებულ მახეს. მწარეთ ამოგვაშხამა ბრწყინვალე თავადმა ეს ღვინო და ძვირათ დავისვა ეს მასპინძლობა. ამის თაობაზე მაზრის უფროსისთვის ასეთი საჩივრით მიემართნა. როცა მე ჩემ გლეხებს ჩემი მამულის საიჯარო პირობა გამოუცხადე ამიჯანყდენ, მომიცვიოდენ, მარანი გამოიტყეს, ღვინო დალიეს, დააქციეს, და შინაც ბევრი წაიღესო. როცა დაითვრენ ბევრი უწყესობა ჩაიდინესო.

19 ამ მისში დავებარა მთელი სოფელი დუშეთში მაზრის უფროსის თანაშემწემ ბ. კონძაძემ და მომრიგებელმა შუაპავლიმა. ჩვენს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, ვიფიქრეთ: ახლა კი ჩვენმა ტანჯვა ვაების ხმამ და უსამართლოთ დაღვრილობა ცრემლმა მიახწია სამართლამდის და მოგვხელავენო. მაგრამ მოვტყუვდით. დამწვარზე მღელარე გადმოგვასხეს. კნიაზ ნიკოს წარუდგენია მაზრის უფროსისთვის საკმაო დიდი ჯამი ზარლისა, რომელიც ვითომდა ჩვენ სოფელელებს მიგვეყენებინოს მისთვის და რომელიც პირველათ გავთვინეთ გვიბძანეს: ეს ფული ამ მისის გასლელამდე უნდა ჩააბაროთ თქვენს ბატონს კნიაზ ნიკოსაო, თორემ წინაღმდეგ შემთხვევაში ჩაიყენებთ ყაზახებს „გვზეკუსას“ და გავანაყებთ მოგსაობთ, თქვენს ქონებას სულ თქვენს ბატონს ვადე-

ვით ახლა აღარ ვიციოთ რა გქნათ. ვაპირებთ ერთი კარგი „არაბ“ დავწეროთ და „ნამესლიკს“ მივართვათ, იქნება იმან მაინც შისმინოს ჩვენი ტანჯვა ვაებოა“. ამ მწარე მოთხრობის შემდეგ წაიბდენ ვეჭვილის საქმებელათ და არჩის დასაწვრათ მაგრამ...

საფრანგეთის ისტორია მისხრამებთ საუკუნეში.

(შემდეგი *)

როგორც ზემოთ ვთქვით, დროებითი მთავრობა მხოლოდ პროლეტარიატის დანაწილებით სულდგმულობდა. ის რამდენჯერ იყო სასიკვდილოთ გამხადებული და ყოველთვის საიქიოდან გამობრუნებულა. ბურჟუაზიული საზოგადოება, პროლეტარიატის დაშინებული, შემოკრბა მთავრობის გარეშე და გადაწყვიტა „საზოგადოების ხსნა“. მათი ერთათ ერთი იმედი იყო პროვინცია, უეციო გლეხობა, უკულტურობა და უკან ჩამორჩენა. საქარო იყო თავხედი პარიჟი, პარიჟი ცეცხლის მფრქვეელი, რეკოლიუციის მუღმივი ბუდე და ათასჯერ დამარცხებული, მუღამ გულ-გაუტებელი, პარიჟი ახალი წყობილების პროვინციის დაუკითხავათ შემომტეხელი, რესპუბლიკის დამაარსებელი, სოციალური რეკოლიუციის პირველი მოციქული, საქარო იყო ამ სახელოვანი ქალაქის დასჯა. მისი ალაგმვა, რკინის გალიაში ჩამწყვდევა და შეუბრალებელი დარაჯების მიყენება. ეს შეიძლებოდა მხოლოდ პარიჟის საფრანგეთში გალესვით, საფრანგეთის პარიჟზე გაბატონებით, ცრუ-მორწმუნე გლეხის, პროლეტარიის მსაჯულათ დაყენებით, სიბნელეში სანთლის გაქრობით. საფრანგეთო, შენ გვისხენ პარიჟის ტირანიიდან—ვევდრეზოდა ბურჟუაზია. საფრანგეთო, შენ გვისხენ ბურჟუაზიის ტირანიიდან—ეხვეწებოდა პარიჟს პროლეტარიატი. და აი მოაწია ჟამი ამ მრისხანე მსაჯულის მსჯავრის დადების, მოაწია საერო კრების არჩევანი. ყველა პარტიამ, ყველა კლასმა და პოლიტიკურმა მოღვაწემ თავის თავი რესპუბლიკანელათ გამოაცხადა. აზნაური, ბურჟუა, ხუცესი, ბერი, ორღენიოსტი, ლეგიტიმისტი. ბონობარტელი თავის გულ-წრფელ რესპუბლიკანობაში ქვეყანას არწმუნებს. რა, განჩინება უნდა გამოეტანა გლეხობას? ცხადია რა, რესპუბლიკამ მას მოუტანა ზედ მეტი გადსახადი, რადგანაც რეაქციონერები არწმუნებდნენ, ეს პარიჟის „გუშომძღარი“ მუშების ბრალიოა—მისი განჩინებაც ამ ვითომ და „მფლანგველთა“ წინააღმდეგი უნდა ყოფილიყო. ის შეიქმნა მომხრე რესპუბლიკის, ვინაიდან ის ჩვეულებრივით იმის მომხრეა, რაც არსებობს. და რადგანაც ყველა მისი ბატონები, მემამულენი და ხუცები, რესპუბლიკის მანტიით გამოეცხადენ, მანაც თავის წარმომადგენელათ აირჩია თავად-აზნაურნი, საეკლესიო პირები, გამქრალ დინასტიების მოტრფილენი, ე. ი. რესპუბლიკა ჩააბარა იმათ, მისიც ეს წყობილება მიანდა მონარქიის აღსადგენ იარაღთ. ქალაქებში დაფაცურდა წვრალი ბურჟუაზია, რომელსაც რესპუბლიკამ გაუხსნა ბანკები, მოუბოვა ნღობა, გაუზარდა დუქანი და უფლებით სოცდვართან გაათანასწორა. და მანაც მისი ერთგული დარაჯები აირჩია (მხოლოდ ლიონმა გამოგზავნა ორი სოციალისტი).

და ასე, საფრანგეთი გრიალით შამოვიდა პარიჟში, გაუმარჯო ბურჟუაზიულ რესპუბლიკას, ძირს პროლეტარიატიო!

როგორ შეხვდა ამ ხმას პარიჟი? აქ ჩვეულებრივით რაზმა პროლეტარიატის დანაწილებულია, ლუქსენბურგის კან-

*) იხ. „მოგზაური“ № 21, მისი 1905 წ.

დიდებად არ მიიღო საერო სახელოსნო, ხოლო კლუბების სია ლუქსემბურგმა. ამას მიუმატეთ ის რომ შრავალი მუშა არ იყო შეტანილი შეკენქეთა სიაში და ხმა არ ქონდა. მთავრობის უმრავლესობის კანდიდატა სია, საიდანაც ოპოზიციის ერთიანად გამოარჩეული იყო, მიიღო ყველა „საზოგადოების მხსნელმა“ და აი პარიკმაც შეუერთა თავისი ხმა პრავინციას, ძირს პროლეტარიატო! ოპოზიციის არც ერთი კანდიდატი არ გათვთრებულა, გარდა მთავრობის უმცირესობისა, რომელთა არჩევა ჯერ კიდევ საჭირო იყო პროლეტარიატის დამარცხებისათვის.

4 მაისს გახსნილი საერო კრება განხორციელებული ბურჟუაზიული რესპუბლიკა და რადგანაც ბურჟუაზია მუდამ გაყვლეფილთა და გამყვლეფელთა ძმობას ქადაგებს, კრებაშიც დიდებულთა დაადგინა: „სამშობლოს სახელით კრება იწოდებს ყველა პარტიის ფრანგს, დაიფუყონ ძველი უთანხმოება და შეადგინონ მხოლოდ ერთი ოჯახი“. მარა დაიფუყება იმის, რაც ღლე მუდამ გაწუხებს, შეუძლებელია, პროლეტარიატმა მიუხედავად ამ „ხმა ერისა“ ვერ დაიფუყა თავისი დამარცხება და კრებამ პროლეტარიატის დამარჩილება. ეს ორი შობირდაპირე დაეშაღენ ერთმანეთთან საბრძოლველთ.

მონტანიართა ორგანომ, „პარიკის კომუნამ“, სიტყვით ყოველთვის მამაცმა, პირველათ გაილაშქრა საერო კრების წინაღმდეგ; თუ ის უარ ყოფს სოციალურ ტევოლიუციას, თუ არ იცნობს ამ თავის ღედას და აიღებს მახვილს მის წინაღმდეგ, ის აუცილებლოდ დაირღვევა თავისივე უძღურებში. რევოლიუციური ნიავე მის გაშორდება და გახრწილი თვითონვე ჩაქრება. ხალხ შეუძლია შესცვალოს თავისი მთავრობა როცა სურს და გაიხმოს თავისი წარმოქადგენელი. ამ საერო კრების ძალით დაშლის თეორიას მიეხზენ კლუბები. ბლანკიმ დაარსა სიღღმლო საზოგადოება ამ აზრის გასარკვლებლოათ. პასუხათ საერო კრება 10 მაისს დროებითი მთავრობიდან აძვეებს ლუი-ბლანს, ალბერტს და ფლოკონს, და დანარჩენებისაგან ადგენს „აღმასრულებელ კომისიას“. ასე დაიფუყა თვით კრებამ ძველი უთანხმოება! ფლოკონი დაჯიღღოვეს ვაქრობის სამინისტროს ჩაბარებით და მით ბურჟუაზიამ საჯაროთ გაწყვიტა კავშირი მხოლოდ მუშაბთან.

ასე დასრულდა „ბლოკი“, დასრულდა მხოლოდ მამინ როცა ის საჭირო აღარ იყო ბურჟუაზიისათვის. საერო კრების პირველი ამოსაღებია: მთავრობა უსოციალიზმით, რომ შემდეგ გამოცხადებია მთავრობა ურადიკალთ და ასე უკან უკან მონარქიისაკენ ეყლო.

რამდენათ „ბლოკი“ პროლეტარიატის შეგნების დამახნელებელი და მისი გზა-კვალის ამხნევი იყო, იმდენათ მისი მოშლა, მისი გამომხზილებელი უნდა ყოფილიყო. და მართლაც შემდეგ ლუი-ბლანის მთავრობიდან გამოარჩევისა ლუქსემბურგის მუშათა დელეგატებმა გადასწყვიტეს თავისი ძალღონით მოქმედება და ყველა სახელოსნოსთან და კლუბებთან მჭიდრო კავშირის დაქერა. ახლა დანიახეს საჭიროთ მთელი პროლეტარიატის კონცენტრაცია და ბურჟუაზიულ მთავრობის წინაღმდეგ გალაშქრება, მაგრამ ეს ადვილი აღარ იყო. მის პირდაპირ იღვა არა მისი დაყენებული მთავრობა, რომლის გადაღდება ყოველთვის შეეძლო, არამედ მთავრობა მთელი საფრანგეთის დაყენებული და საყოველთაო კენქით გამოცხადებული. ასეთი მთავრობის ძალით დაშლა—ეს საფრანგეთის, საყოველთაო კენქის ყრის შეურაცყოფაა, ეს დემოკრატიული პრინციპის უარყოფაა. სწორეთ ამიტომ ჩეპარბლად დროებითი მთავრობა საერო კრების მოწვევის და

პარიკის პროლეტარიატის თავის თავთან წინაღმდეგობაში ჩაყენებას.

ასე თუ ისე რევოლიუციური პროლეტარიატი საერო კრების წინაღმდეგი შეიქნა.

მიუხედავად „ბლოკის“ აშკარა უარისყოფისა ლუი-ბლანის მიხედვით არ შედრკა და კიდევ ერთხელ შეეცადა ბურჟუაზია თავის აზრებში დაერწმუნებია. ის საერო კრებას ღდგენს ლუქსემბურგის კომისიის მიერ შემუშავებულ პროექტს, რომლის პირველი მუხლი თხოლობდა შრომის სამინისტროს დაარსებას. შრომის სამინისტრო! გაკვირვებით იმეორებდენ დებუტატები. „ჩვენ ყველა აქ სოციალურ კითხვის, ხალხის უფლებების დასაცავათ ვართ, ყვიროდენ აქედან-იქიდან“. ბოლოს წამოაყენეს „ნამდვილი“ მუშა, პეპინი—ეს კლერიკალების მიერ არჩეული და ალაპარაკეს სოციალიზმის, ლუი-ბლანის და ლუქსემბურგის კომისიის წინაღმდეგ. აი ნამდვილი მუშა, როგორი გონიერია სექტანტები რომ დაყენებენ, —გაიძხოოდენ ბურჟუები. ლუი-ბლანის პროექტს წაითხვაც კი არ აღირსეს და უღებატოთ ნავვის კალათაში გაუძახეს.

ამ ნიართ პროლეტარიატსა და მთავრობას შორის 25 თებერვალს დადებული ხელშეკრულობა შეასრულა პირველმა, დაარღვა მეორემ. პროლეტარიატმა მოითმინა აღთქმული სამი თვე, მთავრობამ უარყო აღთქმული შრომის ორგანიზაცია. ბურჟუაზიულ დემოკრატიამ ლიბერალეზზე კიდევ უფრო მწარეთ მოატყუა მუშა ხალხი. ამ მოტყუების გადასაფუჩეხებლოთ და მუშის შეგნების კიდევ ერთხელ დასახნელებლოთ მან მიმართა ხერხს—თანხმობის მოედენზე მან დანიშნა „აერო დღესასწაული“ ყველა კლასების დასამობილებლოათ. სას ლუქსემბურგის მუშებმა პროკლამაციით ასე უპასუხეს: მრადგანაც ბარიკადებზე მოცემული დაპირება არ შეასრულეს, რადგანაც საერო კრებამ 10 მაისის სხდომაზე უარყო შრომის და პროგრესის სამინისტროს დაწესება, ამიტომ ლუქსემბურგის მუშა-დელეგატები უარს ამბობენ ეგრეთ წოდებულ თანხმობის დღესასწაულის დასწრებაზე“. დღესასწაულს გადაღვეს.

აი ამ დროს პარიკში მოახწია პრუსიის და ავსტრიის აჯანყებული პოლიშის დათრგუნვის ამბავი და დამარცხებულთა მოწოდება: „საფრანგეთო, პოლშის უსაყვარელესო დაო, ევროპის თავიუფლების მანათობლო ვარსკვლავო, შენ არ დატოვებ განუკითხვავთ პოლშს!“...—სწერდა სასიკვდილოთ დაქრილი პოლშა. იქედაც აფორიაქებული პირიკი კიდევ უფრო ავორიაქდა, მთელი პროლეტარიატი ფეხზე დადგა და პოლშის მიხმარება მოითხოვა საერო კრებამ ამ კითხვის შესახებ დებატები დანიშნა თუთხმეტი მისისათვის, პროლეტარიატმა გადაწყვიტა ამ დღეს კრების წინ მანიფესტაციის მოხდენით დეპუტატებზე ძალის დატანება პოლშის სასარგებლოთ. ამ აზრმა შეაერთა მთელი ოპოზიცია. კლუბები ამ ბოზდენ, დროა პრავინციები ვაჩვენოთ პარიკის ხალხსო ბლანკის კლუბში გაჩაღდა აგიტაცია ამ შემთხვევით სარგებლობის და კრების დაშლის შესახებ.

15 მაისს, ორშაბათს, ქუჩები დილიდანვე გაიფსო ხალხით სხვა და სხვა ბაირაღებით და წარწერებით: გაუშარჯოს, პოლშსა!—შრომის ორგანიზაცია და სხვა მთავრობამ მანიფესტაციის წინაღმდეგ განსაკუთრებული ზომები არ მიიღო. რადგან როლენი და ლამარტინი ამით თავისი შერყეული მდგომარეობის გამარტებას ფიქრობდენ, ხოლო მარასტი და სხვები ამამო რეაქციის დაწყების საბუთებს ეძებდენ. ხალხი ბლანკისტა მეთაურობით მოგროვდა თანხმობის მოედანზე, საერო მილიციის ღნერალს კურტეს ხიღზე გაშვების ნება გამოისთხოვეს და პალატას შემოაღვეს. პირველმა

რაზმმა ჩამტვრია ეზოს რკინის მოაჯირი და გრილით შევიდა კორიდორებში. აქ უკვე მოისმოდა დეპუტატთა ტრიბუნლიდან ვოლოვის სიტყვა: *არა, პოლშა არ მომკვდარა, მას მხოლოდ სძინავს!*... — გაუმარჯოს პოლშას! — მიაძახეს კორიდორებიდან, ლამარტინი და ალბერტი გამოვარდნენ გარეთ ხალხის შესაჩერებლათ. *ბატონო ლამარტინო!* — მიმართავს ერთი მანიფესტანთთაგანი — *კაი ხანია რაც თქვენ ლამაზი ფრაზებით გვიმასპინძლებით, ხალხს სხვა რამ ექვივება და არა სიტყვები, მას თვითონ სურს შევიდეს საერო კრებაში და თავის ნება ამცნოს. ლამარტინი უკან ბრუნდება, ხალხი შედის კრების ზალაში, ყველაფერი აირევა. ლუი-ბლანი ადის ტრიბუნაზე, ხმაურობა მატულობს, რასპაველი კითხულობს ხალხის პეტიციას, არავის არაფერი ესმის, საერთო აურ-ზაურია. უკებ ვისმა ერთი კაცის სახელი და ხალხმაც იგრილა: *ბლანკი, ბლანკი!* ჩვენ გვინდა ის გავიგონოთ. ყველა გაიწვი-გამოწვია და წინ წამოადგა პატარა, გამხდარი კაცი, დაგლეჯილ ტანისამოსში. დეპუტატები ხელათ ჩაჩუმდნენ ბლანკის დანახაზე და ცნობის მოყვარეობით ათვლიდნენ დენ იმას, რომლის ერთი სახელი შიშის ზარს გვირდა. ხალხი სვენით გადაიქცა. *ორატორმა დაიწყო:* *ხალხი თავის მედგარ ხმას ამაღლებს და თხოვლობს საერო კრებამ ალია-როს, რომ საფრანგეთი ხმალს ქარქაშში არ ჩააგებს მანამდის, სანამ აღდგენილი არ იქნება ძველი პოლშა, პოლშა 1792 წლისა...* ამ დროს მოისმა გარდემიდან მილიციის გამოსაწვევი სიგნალი, რის ბრძანება კრების თავმჯდომარეს ჩუმით გაეცა. *ბარბერი ავარტება ტრიბუნაზე:* *ეს რა ამბავია, რა საქირია ჯარი, გვიდალატეს, ძირს მოლალატენი!* ხალხი გაექანება თავმჯდომარისაკენ და ითხოვს ბრძანების გაუქმებას. თავმჯდომარე უარზეა. მაშინ პუბერი ადის ტრიბუნაზე და წარმოსთქვამს: *ხალხის სახელით საერო კრება დაშლილია. ყველაფერი აირ-დაირევა, დეპუტატები გარეთ გაცივან, თავმჯდომარეც მათ მიხდეს. ხალხი ბარბერის და ალბერტის მეთაურობით მიდის საბჭოსაკენ დროებითი მთავრობის შესადგენათ. როლენი და ლამარტინი წინ უძღვება გამოწვეულ მილიციას და საბჭოს თავს ესხმის აჯანყებულთა იქიდან გამოსაღწევით. ბარბერი, ალბერტი და სხვა, რომელთაც საბჭოს გამაგრება ვერ მოასწრეს, ტყვეთ უფარდებიან მთავრობას. ბლანკი, რასპაველი, მარშე, სობრიე, კამე, დენერალი კურტე და სხვა დაიჭირეს. საერო კრებაში პირველათ წარმოითქვა სიტყვა *რეაქცია* და გადავიდა პრესაში. ბურჟუაზია განრისხდა არა მარტო პროლეტარიატის, არამედ მონტანიართა და თვით ლამარტინის წინააღმდეგაც. მან მოითხოვა მხარის მთავრობის შედგენა და წესიერების დაცვა, პირველ ყოვლისა საქირო იყო პოლიციიდან მონტანიართა გადგება და თავისი კაცების ჩაყენება. პრეფექტურას შემოარტყეს ჯარი კორიდორის და მისი პოლიციის იქიდან გასარევათ. კორიდორის დასაცავათ გამოქანა ათი-ათასი მილიციონერი და შეიარაღებული კლუბისტები. უამოთ პრეფექტის დამარცხება არ შეიძლებოდა, ხოლო ომი ამ აღელგებულ ქალაქში საშიშარი იყო. მაშინ ლამარტინმა მიმართა თავის მჭერ-მეტყველებას და *გლამაზი სიტყვებითა დაითანხმა კორიდორი თავისი ნებით პრეფექტურის დაცულად. კორიდორი თავისი მონტანიარებით გავიდა პრეფექტურიდან. მის აღაგას დაინიშნა მარასტის მეგობარი, ბანკირი შოველი. პოლიციას დაეპატრონა რეაქცია. ბლანკის და ბერის სხვის კლუბები დახურეს და 100-ზე მეტი დაიჭირეს. მთავრობამ დასცვალა როლენის მიერ განწესებული რადიკალური მოხელენი-პრეფექტები და კომისარები — და მათ აღაგას ჩააყენა ზომიერი. პირველი მხედრობა შემოიყვანეს, სახლების ჩხრეკა დაიწყო,***

რეგოლიუციონერ მილიციონერთ იარალი აყარეს, სამხედრო მინისტრათ დანიშნეს დენერალი ვეგენი კოვენიაკი, აფრიკის ომებში გრძობა მიჩლუნგებული სალდითი, დისციპლინის მეტი არას მკოდნე და მხედრობის გარდა არავის მცნობი — ერთი სიტყვით, დემოკრატი მარასტის მეთაურობით რეაქცია გამეფდა.

საერო კრებამ ეხლა საესებით ჩამოხადა ნიღაბი და მისმა ყველა პარტიამ თავისი ნამდვილი სახე დაგვანახვა. დემოკრატები მიემხრნენ ზომიერთ, ზომიერი კანსერვატორთ პროლეტარიატის ქედის მოსახრელათ. მონტანიარი როლენი, დემოკრატი მარასტი, მონარქიკონი ოდილიონ-პაროხელი ხელთ გაყრილნი გამოვიდნენ ბურჟუაზიული წყობალების დასაცავათ. თვით კლასთა მომრიგებელ ლამარტინმა მართლაც ყველა კლასი მოარიგა მუშათა კლასის წინააღმდეგ. და ასე, ერთი აზრით, ერთი გრძობით გამსქვალული საერო კრება ვაშას ძახლით შეხვდა დემოკრატი ტიელას სიტყვას: *ეხლა კითხვა იმაშია, შრომა ჩადგეს თავის წინანდელ მძღომარეობაშია. ეს კი პირველ ყოვლისა საერო სახელოსნოთა გაუქმებას, 130 ათასი კაცის ულოკმა პუროთ დატოვებას ნიშნავდა. მეგრ რა უყოთ? რა საქირო იყო ახლა უსაქმო მუშათა შრომით დაგებება, როცა რეაქცია უკვე მომხალდა მისი ტყვეით ასალაგმავათ! საერო სახელოსნომ ისე როგორც „ბლოკმა“ უკვე შესარულა თავის მისი, ჩამოაგდო განხეთქილება მუშებში და გაამაგრა ბურჟუაზიის ბატონობა, ეს ბატონიც ბატონურათ იქცევა — აღელიღგან ითხოვს მისთვის უსარგებლო მოსამსახურეს, ანგარიშინი ბურჟუა მუქათათ პურს არავის აქმევს და აი რეაქცია იერიშით მიდის საერო სახელოსნოებზე. დეპუტატი დიუპენი პარიეის ერთ ნახევარს აცხადებს გაფუჭებულათ, უვარგისათ, ხოლო ამ ნახევარის ერთ ნაწილს საერო სახელოსნოთა მუშებს — ხარმაცათ და მუქთახორათ. ამ აშკარა შეურაცხყოფამ ააღელვა უკანასკმელნი და ბ-ნ დიუპენს მიმართეს ორი პროკლამაციით. აი ერთი ამათგანი:*

ბ-ნო დიუპენო, ჩვენ არა ვართ ისინი, ვინც მოწყალეებს ითხოვს, რესპუბლიკა დაგვირდა შრომით აცხოვროს ყველა თავისი შვილი. მაშ მოგვეციტ სამუშაო, რომელიც საშვლებას მოგვეცემს ვიცხოვროთ, ისე როგორც ეს შეეფერება თავისუფალ ადამიანთ და მაშინ ნახავთ, ბ-ნო კმაყოფილნი, თუ ჩვენ მართლა მკონარენი ვართ და მხოლოდ საზოგადო ფულით ცვებას ვთხოვლობთ. ჩვენ მიინც არ მოგვითხოვია „საერო სახელოსნო“ — თა დაარსება და თქვენ 24 თებერვლის შემქნელთ სწორეთ ვერ იყოლიებთ აქ სალდათურ დისციპლინით. ხალხი თქვენი ცუდი პარიეს, მხოლოდ ბარიკადებზე მიგანხივართ კარგ ხალხათ. აი ამ დროს ჩვენ შესანიშნავიც ვართ, სულგრძელიც, დიდებული, ყოლი, თითქმის გმირიც, ნუ ივიწყებთ ბ-ნო მონარქისტებო, რომ ჩვენ თქვენ მონათ დასარჩენათ არ მოგვითხოვინა მესამე რევოლიუცია. ჩვენ ვფრძოდით თქვენ სოციალურ ორგანიზაციას, აქ ერთათ ერთ მიზეზს იმ არეულობის და სილატაკის, რომელიც ხრავს და ნთქავს თანამედროვე საზოგადოებას, იმ საზოგადოებას, სადაც მხეკური ძალა ქმნის კანონს. ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ ასოციაციით თავს განვითავისუფლებთ პატრონთაგან და თავის თავს ჩვენვე დავეპატრონებთ. მხოლოდ ასოციაცია, როგორც ერთათ ერთი სამართლიანი დაწესებულება, მისცემს ქვეყანას, ყველა ხალხს თავისუფლებას, ქემპარიტ ძმობას, ნამდვილ დამოუკიდებლობას და საქვეყნო მშვიდობიანობას. უასოციაციოთ ყველა ლამაზი სიტყვა მკვდარი სიტყვაა. ყველა ხალხში, მთელ ქვეყანაზე მეფობს მხოლოდ გაუთავებელი ყმობა ბატონთა და მონათა დამოკიდულება. ჩვენი ოფლი

გამდირებთ და სურნელოვან სასმელათ იქცევა თქვენ არისტოკრატიულ ყანყარაოში. დიახ, თქვენი კეთილდღეობა, თქვენი ქონება შედენილია ჩვენი შრომით; თქვენ კარგათ იცით, რომ მხოლოდ თქვენით, თქვენი მეოხებით ვართ ჩვენ უბედურნი. ჩვენი სისაწყვე თქვენი მოქმედების ნაყოფია. თქვენ შეურაცხობას ჩვენ ყოველთვის ზიზღით მივეგებებით; შორს არ არის ის დრო, როცა, თქვენდა სამწუხაროთ, მონები აღარ გეყოლებათ და ერთად ერთი ქეშმარიტი კეთილშობილური სახელი ყველა პატიოსანი კაცისათვის იქნება — მუშა“.

ამით იწყება კონფლიქტი საერო კრების და სახელმწიფო შორის. რეაქციის მეთაურმა მარსტმა მუშებს აუკრძალა მოედანზე თავის მოყრა, ე. ი. წაართვა ის უფლება, რომელიც თებერვალში სისხლით მოიპოვეს. ამ ბრძანების ძალით 1000-ზე მეტის დაქვრამ გაამწვავა მუშათა აღვლევება. მარატს შიმართეს შემდეგი პროკლამაციით: „რას ვითხოვთ ჩვენ? ჩვენ ვითხოვთ დაკანონებას ჩვენი უფლების შრომაზე, ასოციაციის პრინციპს მივცეს ფართო განხორციელება, ჩვენ ვართ შრომის ხალხი და არასოდეს არ ვეძებთ, მცონარეობით ვიცხოვროთ, ჩვენ ვეძებთ ნაყოფიერ შრომის და ვითხოვთ შრომის ისეთ ორგანიზაციას, სადაც ჩვენ ძალას, და ნიქს სასარგებლო ასპარეზი მიეცემა“.

მუშების ასეთ პროკლამაციებმა კიდევ უფრო გააჯავრა საერო კრება და ამანაც დიძახა: „il faut en finir“ — (დროა ბოლო მოედოს!) 15 ივნისის სხდომაზე ეს საერთო გრძობა გამოხატა თავის სიტყვაში ბანკირმა გულმომ: „საქირაა საერო სახელმწიფოთა დაუყოვნებლივ მოსაბოძა, როგორც პარიჟში, ისე პროვინციაში! თქვა მან. საქირაა არა მისი შემეცირება, არამედ სრულიად გაქრობა; ტყუილათ ფიქრობდენ ამ ვითხვის გადაწყვეტის გადადებას, ეს ახლავე უნდა გადაწყდეს, ისედაც ბევრი დრო დავკარგეთ, მეტა ნულარ ვკარგავთ, დღესვე, დღესვე უნდა გადაწყდეს სახელმწიფოთა ბედი. არ გადაწყვეტთ — რესპუბლიკა დიდუბება და საზოგადოება ჩავარდება ისეთ მდგომარეობაში, რის აღწერა არ ძალმიძს. თქვენ ფხვ ქვეშ ნიადაგი ირყევა, ის გამოფუტურებულია, მე გავზომე ის და შემომძლია ვითხრათ მისი სიგძე“. კრება შეშინდა, შეინძრა.

დღესვე, დღესვე, თუ არა დავიდუბეთ — ისმოდა ყოველ მხრიდან. გულმომს მუშებმა ასე მიმართეს: „ჩვენი მაჯა კი არ აკლია ჩვენს სურვილს, პირაქით ჩვენი ხელობის შესაფერი შრომა აკლია ჩვენ მაჯას და ჩვენ ვითხოვთ მას სულით და გულთ. თქვენ თხოულობთ «საერო სახელმწიფოთა» დაუყოვნებლივ გაუქმებას, მარა რას იზამს 130 ათასი მუშა, რომელიც ყოველ დღე დებულობდენ თავის და თავის ცოლშვილთა საქვებ მკირვე სასყიდელს? უნდა გადაუგდოთ ისინი შიმშილის ცუდ რწივას და სასოწარკვეთილებას! თქვენ ხართ მოწოდებული სოციალური შენობის ასაკებათ. მაშ აგეთ, განათლეთ, აამაღლეთ «საერო სახელმწიფოთა», ნუ დაანგრევთ მას“. ყველა ბურჟუაზიული პარტია და მათი ყველა ორგანო, დაწყებული მონარქისტებთან და გათავებული მონტანიარებთ, მიემხრო საერო კრებას. პროლეტარიატის სასარგებლოთ ხმა აღამაღლეს ისევე მისმა ხანმოკლე გაზეთებმა (გამოვიდა რამდენიმე ნომერი) აი რას სწერდა 14 ივნისის «საჯარო ბრალმდებელი»: „მუშა თქვენთვის, მიმართავს რესპუბლიკანელთ, გადაიქცა დაბრკოლებათ, ხელის შემშლელათ. სწორეთ ისე, როგორც ის მონარქისტისათვის იყო. პროლეტარიატი ჯერ დაიმორჩილეთ «საერო სახელმწიფოთა», ახლა კი მისი დიდი ქალაქებიდან გაქვებვას ფიქრობთ... თქვენ გამარჯვების მეორე დღესვე მიმართეთ დაშინებას და ძალმომრეობას. იმ დროს როდესაც ძველწყობას ებრძოდით — უარყოფდით პროლიტკურ

სატუსალოს, პოლიტიკურ საქმისათვის დაქვრას, ტენდენციურ პროტესტებს და აი ახლა თქვენ ყველა ეს განახლებთ. თქვენ სატუსალოები აავსეთ თქვენი წინანდელი მეგობრებით, რომელთა დანაშაულობა თქვენი პოლიტიკის, თქვენი დაბრმავების და უკან სიარულის დაგმობაა, თქვენ რომელნიც წინააღმდეგი იყავით აშენხანს, წინააღმდეგობას ვეღარ იტანთ! თქვენ ხართ ძველი კული ძველი ლიბერალიზმის. თქვენ გუშინდელი შეცდომა ამჯობინეთ ჭეაღინდელ ქეშმარიტებას მკითხველთა, მოქალაქეთა, აი ეს გასწავლის თუ რას ნიშნავს ჟურნალისტთა რევოლუციუთა. რესპუბლიკა „ნასიონალიზმისათვის“ — ეს მარასტია საბულოში. რესპუბლიკა „ოეფორმისათვის“ — ეს ფლოკონია ვაქრობის და მეურნეობის სამინისტროში... მეორე გაზეთი „მუშათა საყვირი“ სწერდა: „ვის უნდა მივინდოთ? ძველ-რესპუბლიკანელს? ამ ბატონების უმრავლესობა ფიქრობს ერთი მეფით ნაკლები, და ერთი საყოველთაო კენჭის უფლებით მეტი ხალხს საუკეთესო რესპუბლიკა ეძლევაო. ერთი მეფით ნაკლები! ვითომ ეს საკმარისია ხალხის ჯიბის ასავსებათ! საყოველთაო კენჭის ყრა; ვითომ ეს ხალხს გადაძვებს; დიდათ გმადლობთ ბატონებო! ამ არქეოლოგიურ რესპუბლიკანელთა სიტყვები გვაგონებენ იმ პირთ, რომელთაც სახარება უარყოფს. მათ სთხოვენ პურს და იძლევიან... ქვას! ახალი რესპუბლიკანელები, განა ისე გავგიჟდებით, რომ იმათ მივინდოთ? წინდაწინვე ვიცით, თუ რესპუბლიკამ შრომის კაპიტალის მიერ გაყვლეფვა და პროლეტარიატის სიღატაკე იცნო, ბევრი გუშინდელი მონარქიკელები მეფის წინააღმდეგი გახდნება. ისინი დაცემულ ტახტში მხოლოდ თავის ცუცხლზე მიდგმული ქოთნის სახატავეს ნაღვლობენ. მათი აზრით კონსტიტუციური გვირგვინი საუკეთესო თავსახურავია ბურჟუაზიის ქვაბისათვის“.

(შემდეგი იქნება).

დედაპაცი და მისი ეპონომიური მდგომარეობა.

(ქალბა რეტკანასია).
თარგმანი რუსულიდან.

II.

(შემდეგი)*.

შვილებს არ შეუძლიანთ განვითარდენ თანხმით თავიანთ ნიქისა და მიდრეკილებისა — ამ შემთხვევაშიაც უმთავრეს როლს თამაშობენ გარეშე, საზოგადოებრივი და არა ოჯახური პირობები; უმრავლეს შემთხვევაში სასწავლებლების კარები ღარიბთა შვილებისთვის დაკეტილია, მაგრამ, თუ როგორმე გაიღო — ეს სულ ერთია საწყალი ღარიბისთვის, რადგანაც საღარიბის გამო მას არ შეუძლიანთ თავის შვილს სწავლა გააგრძელებიოს. ის აუტანელი პირობები, რომელშიაც ღარიბ კაცს დღიური საზრდოს მოპოვება უხდნება, აძლევენ მას ყოველივე საშუალება იხმაროს, რომ ოჯახში „მუქთა მკამელი“ არ დაჩხეს. ამ მიზეზის გამო მამს ყაყავს თავის პატარა შვილი ოჯახიდან გაცეთ, საშუალოთ.

ერთის სიტყვით, ქალი, როგორც ცალი. დიასახლისი და დედა, — ყოველთვის და ყველგან გარეშე ეკონომიურ მიზეზებს ემორჩილება, ისინი არიან მისი ბედისა და იღბლის გადაწყვეტნი.

ყველა ამის შემდეგ იმას არ ძღვევენ ნებას მონაწილეობა მიიღოს განახლებულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რომლისგანაც მისი ქირი და ღონი, ერთი სიტყვით, მთელი მისი ცხოვრებაა დამოკიდებული, უფრო მეტათ, ვიდრე წი-

* იხილეთ მოგზ. № 21.

ნეთ, როდესაც მთელი ოჯახის წყობილება დედაკაცის „დასახლისურ ნიჭზე“ იყო დამყარებული.

ის ვერ უნდა კითხულობდეს რათ გაძვირდა მისი ბატი ჩიი, გამხმარი პური, მავარი, ძარღვიანი ხორცი, თხელი ჩიითი, რათ დასახჩირეს მისი საყვარელი არსება, დატოვეს მისი ქმარი სრულებით მშვიერი, უადგილოთ. რათ არ გუნა ბედმა აუტანელი შრომა მის შვილს, რომელმაც ბავშვობა ქაპან-წყვეტაში და მწუხარებაში უნდა გაატაროს, რატომ რჩება თითონ ის სიბერის დროს მშვიერ-მწყურვალე უბატრონოთ, უსახლკაროთ, რათ მცირდება თან და თან მისი ქმრის ხელფასი და გრძელდება სამუშაო დღე?! ის არ უნდა ღებულობდეს პასუხს იმ აუარებელ კითხვებზე, რომელნიც ეხებიან თითონ იმისა და მისი ახლობლების აუტანელ ცხოვრებას?!

მან ვერ უნდა გამოიკვლიოს მიზეზები თავისი გაჭირვებისა, დამოარჩილოს თავის ბედს და დაკმაყოფილდეს ყველა მითი, რაც მიაქანებს მას აუცილებელ დაღუპვისაკენ?!

უფრო გაჭირვებულათ გრძნობს თავის თავს ის ქალი, რომელიც განთავისუფლდა რა ქმრის ბატონობისაგან, როგორც სამუშაო ძალა, კაპიტალისტის ბრქალებში ჩაყარდა. ფაბრიკაში მომუშავე ქალების ინტერესებს პირ და პირ ეხება სახელმწიფოს კანონ-მდებლობა. როგორც ყოველ საზოგადოების წევრს, ისე მუშა-ქალსაც უფლება უნდა ქონდეს პირ და პირი დამოკიდებულება იქონიოს ყველა მთავრობის წარმომადგენლებთან, თითონ უნდა გამოთქვამდეს თავის სურვილებს, მოთხოვნებს და აცხადებდეს პროტესტებს. პირველ ყოვლისა, ყველა საზოგადოებრივ დაწესებულებაში მას ხმის უფლება უნდა მიენიჭოს. მისი სოციალური მოვალეობა არასდროს არ განსხვავდება მუშა-კაცის მოვალეობისაგან.

იმ კანონებს, რომელნიც აწესრიგებენ საფაბრიკო და სახელოსნო შრომას, მეტათ დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც მუშა-კაცებისთვის. ქალისთვის საჭიროა იცოდეს აქვს თუ არა მას უფლება თავისუფლათ მიმოსვლისა, რადგანაც მისი მდგომარეობის გაუმჯობესება ამაზეა დამოკიდებული; ეს უფლება უადვილებს მას ერთი ადვილიდან მეორეზე გადასვლას, უფრო სასარგებლო სამუშაოს მოპოვებას. მისთვის აუცილებელი საჭიროა იცოდეს აგრეთვე ისიც, წარმომადგენელი ნაწილისა, იცავს მხოლოდ მათ ინტერესებს და მუშებს კი ესარჩლება სიტყვით და არა საქმით. საზღვრავს თუ არა ის კაპიტალისტებისაგან მუშების შეუბრალებელ ექსპლუატაციას, თუ ამას ის სრულებით ყურადღებას არ აქცევს.

იმ კითხვებს, რომელნიც შეეხებიან ნორმალურ რვა საათის სამუშაო დღის შემოღებას, დამ-დამოებითა და უქმე დღეებში მუშაობის აკრძალვას, ზოგიერთ სამრეწველო დარგში ჰიგიენურსა და სანიტარულ ზომების შემოღებას—ყველა ამ კითხვებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც მუშა კაცისთვის, ისე მუშა ქალისთვისაც.

ქალისთვის საჭიროა იცოდეს ნება აქვს თუ არა კაპიტალისტს, როგორც ის მოისურვებს, ისე შეამციროს მუშის ხელფასი, თუ ვერ დასწევს ამ ხელფასს მინიმალურ ნორმის ქვეით, რამაც უნდა უზრუნველ ჰყოს მუშის უსაჭიროების მოთხოვნისა.

კანონები, რომელნიც შეეხებიან საპენსიო და ღარიბთა დახმარებელ კასას, უბედურ შემთხვევის თავიდან აცილებას და სხვა—ერთნაირათ მნიშვნელოვანი არიან, როგორც მუშა კაცისთვის, ისე მუშა ქალისთვის რადგანაც ყოველ წუთში შესაძლებელია, რომ ის მრწველობის მსხვერპლი გახდეს. შრომის პირობები კი იმნაირია, რომ ყოველად შეუძლებელია მუშა-ქალმა უზრუნველ ჰყოს თავისი თავი, თუ რაიმე უბედუ-

რება შეემთხება. იმ კანონებს, რომელნიც ეხებიან კრებებისა და კავშირების თავის უფლებას, ერთ ნაირი მნიშვნელობა აქვთ, როგორც მუშა-კაცებისთვის, ისე მუშა ქალებისათვის. ეს უფლება საშუალებას-აძლევს ქალს წინააღმდეგობა გაუწიოს კაპიტალის ძალას.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქალი ხელფებიანა იბოჭება და კაპიტალის განუსაზღვრელ ბატონობის ქვეშ რჩება. თავისუფლათ შეკრების უფლება საშუალებას აძლევს ქალებს გამოარკვიონ და დაიკვან თავიანთი ინტერესები. კავშირების უფლება კი საშუალებაა ქალთა შეერთებისა, რომ საერთო ძალით ბებებდოლონ კაპიტალს და გაიკაფონ გზა თავიანთ განთავისუფლებისაკენ.

(შემდეგა აქნება).

ფოთში გურულ-მეგრელ მუშათა შორის ჩამომარდნილ უთანხმოების შესახებ.

(მასუხათ ბ-ნ თ. სისხოკასი). *)

ბ-ნ თ. სისხოკია გვაუწყებს შემდეგს: ფოთში უთანხმოება ჩამომარდნილა გურულ-მეგრელ მუშათა შორის და რომ მუშების გარეშე პირებს არ დაემშვიდებიათ, შესაძლებელია სისხლის ღვრა მომხდარიყო. მიზოვს დეკანოზის იმ პირი, რომელმაც მუშები მიუსია ერთმანეთს. ფოთში გურულ-მეგრელ და ხონელ მუშათა შორის მომხდარ უთანხმოების თავი და თავი მიზეზები იყვენ ყოფილი „ПОДРЯДЧИК“-ები და რუსეთში დღეს მომქმედი ბნელი ძალები. ამათ მიემატენ ზოგიერთი ბრწყინვალე ავტონომისტები, და მათაც ხელი შეუწყეს უთანხმოების გაძლიერებას. ერთმა მათგანმა წამოაყენა ამ გვარი მოსაზრება:

„ფოთი უფლებით მეგრელებს ეკუთვნის, აქ არსებობს გურულთა საკითხი და ინტერესები, მეგრელთა საკითხი და ინტერესები და რამდენიც უნდა მალონ ეს პირი დასვლემმა, ის მაინც თავს იჩენს. აი ამგვარმა ჩარევამ და ქადაგებამ ხელი შეუწყო ბიუროკრატის ბინძურ განზრახვას ხალხის ხალხზე მისევაში. ასეთთა საქმის ეფთარება. ტყველია, ვითომც ის უთანხმოება გარეშე პირებს უკვე დაემშვიდებოს, შესაძლებელია სისხლის ღვრაც მომხდარიყო და აუ არ მოხდა ისე იმავე მუშების მეოხებით. 15 მაისს მეგრელები დაეცენ მომუშავე გურულ-ხონელებს, მაგრამ მუშებმა შეტაკების თავიდან ასაშორებლათ სამუშაო მიატოვეს, მოაქცენ სწორეთ ისე, როგორც შეფერის ნამდვილ შეგნებულ მუშებს. დღესაც არაა საფრთხი უთანხმოება ჩამქრალი და შეტაკება კიდევ მოსალოდნელია. გარეშე პირებს კი, გარდა თვით მუშების მოწინავე პირებისა, არავითარი ზომები არ მიუღიათ მუშების შესარიგებლათ. ავტონომისტები ისე მოიქცენ როგორც მოგახსენეთ. პოლიციამ და ჩარჩუკა მოიჯარადრებმა სისხლის ღვრის ინიციატორობა თავიანთ თავზე მიიღეს, მაგრამ ამ დროს ფოთის ქალაქის თავსაც არ ძინებია გულზე ხელ დაკრეფილი და ქადაგობდა „ხომ გითხარით მე თქვენ (მუშებო), რომ ბრძოლით, ძალით მოპოვებული არაფერი არ ვარგა და ისევე ძალით წაგართმევენ-მეთქი“. აი ბატონებო გაიგეთ როგორი დახმარება აღმოუჩენიათ გარეშე პირებს უთანხმოების ჩასაქრობათ. ჩენი ნაციონალისტების ამ გვარი საქციელი

*) ეს წერილი „ცნობის ფ-ში“, გავგზავნე 2 ივნისს, მაგრამ, როგორც ჩანს, არ იწება მისი დაბეჭდვა, თუმცა ვერ გამიგია რა მოსაზრებით შეუძლიათ „ლია წერილზე“ პასუხი არ მაგებიან. ვწუხვარ, რომ ამ მიზეზით პასუხი დამიგვიანდა და გთხოვთ თქვენი გახთვის უმახლობლებს №-ში მოათავსოთ ბ. ჩ. 8 ივნის.

ვაუწყე საზოგადოებას მსჯავრის დასადებათ, როგორც მათი ფიზიონომიის დამახასიათებელი ფაქტი. ავტონომისტები მუშებს დანაწილებას უქადაგებენ მაშინ, როცა ჰუმანობისთვის შეერთება, შეკავშირება საჭირო და მიკვირს, როგორ არ ცოდნია ეს ბ-ნ თ. სახოკისა და რათ მისაყვედურებს,—ამით პარტიას ჩირქი ეტყებაო. მართალია ჯერ ფოთისებური ამბავი სხვაგან არ მოუხდენია ნაციონალისტებს, მაგრამ ეს იმის ბრალია, რომ ამდენ ხანს სოროში იყვნენ და მხოლოდ დღეს გამოფრინდნენ იქიდან. მოზავალში-კი თუ დასცალდა, იმედი მაქვს, გააგრძელებენ მოღვაწეობას მაგ ნიადაგზე და არ უღალატებენ თავიანთ პრინციპებს. რაც შეეხება იმ პირს, რომელმაც ფოთში ის მუხანათობა გასწია, გახეთის საშეაღებით მის დასახლებებზე უარს ვაცხადებ, რადგანაც არ მინდა მას (ვინც უნდა იყოს) ისეთი დათფური სამსახურია, გავუწიო როგორც ეს მიყო ბ-ნ თ. სახოკამ მე. აგრეთვე შეუძლებელია მიმჩნია გახეთის საშეაღებით იმ საბუთების გამოქვეყნება, რომელიც ამოწმებენ 26 მისს ჩემ მიერ ნათქვამს, ჩვენ ვერ ვიკისრებთ ასეთ როლს და ისევ ბ. თ. სახოკისათვის დაგვითმია! მან კარგათ იცის რაშია საქმე, რასაც გამოიწვევს გახეთის საშეაღებით იმ საბუთების დასახლება, მაგრამ მინც ოხოლოდს მათ გამოქვეყნებას!...

ბ. თ. სახოკისა ეგონა ალბათ საფრანგეთში იყო, როცა თავის წერილს წერდა, თორემ რუსეთში ასეთი მოთხოვნა, მეტი რომ არ ვთქვათ, სახიფათო მინცაა მოპირდაპირისათვის!.

„მაშ გაქცევა გინდათო“—„შემოგვძახებს ბატონი თელო, „რომ საბუთებს და კაცს არ ასახელებთო“. კარგათ იცის თედორემ, მისმა აზრს და ხალხმა, ვინაა ის პირი და თუ ამ უკანასკნელს რაიმე ექვი ეპარება ჩემი სიტყვების სინამდვილეში ვთხოვ გამოპირდეს სამედიატორო სამართალში. მე რაც ვთქვი ის ფაქტია, რომლის დამტკიცებაც შემიძლია და საბუთებიც ხელში მაქვს. იმ პირს შეუძლია მომპირათოს წერილებით შემდეგი აღრისით: **Чохатаური. Веніамину Чхиквишვილი.**

ბენია ჩხიკვიშვილი.

ლია წიკრილი

თფალისის სათავად-ახსაურთ სკოლას ქართველ მასწავლებლებს მამართ.

„ბრონი იცვალენ. დაძინებულმა გამოიღვიძა, თავი მაღლა აიღო და ხმა მაღლა ღაღადებს: „ასე ცხოვრება აღარ შეიძლება“ გუშინდელი ყურმოკრილი ყმა დღეს თამამად ეუბნება ბატონს: გეყოფა ბატონობა, თვითნებობა. ესლა ადგილი დაუთმე იმას, ვინც თავის კისრით ატარებს უღელს ვინც თავის ოფლით და სისხლით რწყავს თავის საქმეს!“ („ცნ. ფ.“ № 2834).

ვიწყებ ამ წერილს ერთი ჩემი მასწავლებლის, თფ. სათ. აზნ. სკოლის და თქვენი ბელადის სიტყვებით და ვეცთები ამ ეპიგრაფის ქვევით დასასაბუთებლათ მოგყვე ამ ღია წერილში, თუ როგორ ნიადაგზე აღმოცენებული ეს სიტყვები, ან როგორი რეალიზაცია პოვა „თავისუფლების სიომ“ იმ წრეში, რომლის წარმოშობადგენენ, თქვენ გაცივით თავისუფლების შესახებ.

მეც ხომ ამ ცოცხალ ხანს წინათ იმ ოჯახს ვეკუთნოდი, რომელსაც თქვენ განაგებთ, და ამიტომ შემიძლია გამოვაშკარავო ის ფაქტები, რომელნიც ძირიანათ ეწინააღმდეგებიან თქვენ მიერ გამოშუქებულ ლიბერალურ ფრაზებს.

„თავისუფლების სიომ“ მიადწია სათ. აზნ. სკოლაში და გამოგვაფხიზლა ჩვენ, მოსწავლენიც. შორეულ ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე და ციმბირიდან პოლონეთამდე გამეფებულმა

განახლების სიომ ჩვენ შკოლაშიაც სტყორცნა თავისი ძლიერ მოსილი სხივი და როცა ჩვენ, მოსწავლეებმა, პასუხი გავცეთ იმას და აშკარათ ხელი გავწოდეთ მთელი რუსეთის მოსწავლე ახალგაზღობას, ჩვენ შევეჯახეთ კარჩაკეტილი ბიუროკრატიზმის ეკლებს და ვიგრძენით ისეთი უსამართლობა, რომლის მსგავს ადგილი ძლიერ ძირით ქონდა სახელმწიფო სასწავლებლებშიც კი, როცა იქაც ისეთივე „არა კეთილსიმედონი“ აღმოჩნდნენ, როგორც ჩვენ შევიქენით... მიუხედავად ამისა და სხვა მრავალ მის გვართა, თქვენ, ბატონო მასწავლებელნო, ძლიერ გაცხარებით ალაპარაკდით კრებებზე თუ პრესაში და ყოველნაირათ ცდილობთ დაუმტკიცოთ საზოგადოებას, რომ არ გავხართ სხვა ბიუროკრატებს და ყოველთვის და ყოველგან სამართლიანათ იქცევით.

„სიტყვა სხვაა, საქმე სხვაა და მათ შუა დიდი ზღაპა!“—მე გეტყვით და კიდევაც დაგიტკიცებთ, რომ უსამართლობა და „ჩინოვნიკური“ მოქმედება თქვენ შკოლაში ჩაკეტეთ და შკოლის გარეთ კი დღეს, როდესაც მოქმედება საჭიროა და არა ცარიელი სიტყვები, თქვენ დაიწყეთ სამართალზე ღაღადი და სიტყვების რანა რუხი. არა, უკეთესია დავეუკვირდეთ თქვენს მოქმედებას და მაშინ უფრო შევიტყობთ რამდენათ პარტიის-ნურათ ასრულებდით თქვენ—თქვენს წმინდა მოვალეობას!

რადგან სათავად-ახსაურთ შკოლა იგივე გიმნაზიაა, ამიტომ პროგრამას მე ყურადღებას არ მივაქცევ: ამ მხრივ ისეთივე სამსახურს გვიწვევს ჩვენ, როგორც მთელი რუსეთის ახალგაზღობას. ჩემი მიზანია მოკლეთ შევეხო თქვენს **ზნობრივ და გონებრივ მოქმედებას...**

დავიწყეთ ჩვენთვის სახსოვარ **26** იანვრიდან.

ვინათ ვრაცხ ჩემ თავს, როგორც მოწმე, განვაცხადლო რომ 5. იულიანის წერილში, „ნიღაბ აფარებული კანთველი „უდაგოვები“ (მოგ. № 17), მოყვანილი ფაქტები სრული ქეშმარიტებაა. ადამიანი შეტება, მაგრამ აღიარებს თავის შეტომას. თქვენი მოქმედება კი არ ვიცი რას მივაწერო. მართალია, ბევრმა თქვენგანმა იმ დღეებში კიდევაც აღიარა, რომ 26 იანვარს უსამართლოთ და ცუდათ მოიქცეთ, მაგრამ „ცნ. ფ.“ მე-2828 ნომერში თქვენი კორპორაციის წერილი რომ წავიკითხე, სწორე გითხრათ რაღაც ზიზი ვიგრძენ, მომაგონდა თქვენი უსამართლო მოქმედებანი და ვთქვი: ნუ თუ ასეთი მასწავლებლების, აღმზრდელების და დამრიგებლების მსხვერპლი ვიყავი მეოქი..“

ხოლო თქვენგან კი არ მიკვირს ასეთი გადავირება ბ ნო შ. ა. ჩიტაძევე, რადგან კარგათ მახსოვს, რომ იმის შემდეგ რაც პოლიციამ გამგზავრებას გვიპირებდით, ერთი ჩვენგანი გამოთხოვებისას დაგვიცხათ—პოლიციაში რათ გავგზავნიეთ, თქვენ შემდეგი ლანძღვით მიმართეთ: „რაებს ბოდავ, ალბათ თუ გძინავს. ჯერ გაიღვიძე და მერე მელაპარაკეო!“ შეიძლება ესეც ივარათ, მაშინ კი იქ მყოფ მოწმეებს დავეითებ-ბით. არა, ბ. ნო შ. ა., თქვენ კიდევ რაღა გასამართლებელი პირი გაქვთ: სულ რამდენიმე თვე იყავით ჩამოსული, თითქმის არც ერთს ჩვენგანს არ იცნობდით და რომ გავიგეთ რა მიმართულების ვიყავით, **ათი წუთის განმავლობაში**, სხვების დაუკითხავათ *), უბრალო მიზეზის გამო **გავგლანდეთ, ჩვენი რწმენა და პირადობა შეურაცხეთ და დაგვიისოვეთ 12** მოსწავლე, მხოლოდ იმითომ, რომ იმ სიტყვებს, რომელსაც თქვენ დღეს, ასე რახარუხით სრულილობთ, ჩვენ ნიადაგი ვუპოვნეთ და საქმით შევიმოსეთ. ნუ თუ ამის ნება გქონდათ

* მასწავლებლებმა კი იცოდნენ, რომ დახოვნა ათი წუთის განმავლობაში მოხდა და არავითარი მონაწილეობა კი არ მიიღეს და არც პროტესტი განუცხადეს გამგეს მიერ უფლებების უზუპიაკის, განა ეს საქციელი ნამდვილი ჩინოვნიკური არ არის?!

ზნობრივად? თეორიულად კი ხომ არც შეგეძლოთ 12 მოსწავლის 10 წუთში დათხოვნა? მერე თქვენ თუ მართლი იყავით და ჩვენ მტყუანი, რათ გვეხვეწებოდნენ მეორე დღეს და შემდეგ მასწავლებელნი, კომიტეტის წევრნი და თვით კომიტეტის თავმჯდომარე დაგბრუნებულყავით? რას იტყვი ამაზე ბ-ნო შ. ა—ძვე!... (მოწმე მთელი სკოლა) სად იყვენ ჩვენი დათხოვის დროს ჩვენი მასწავლებელნი? გულშემატკივრობა? ასეთი უნდა! მაგრამ იმათაც გამოვესაუბრო, უმეტეს თქვენ ბ-ნო აღმზღდლო და მასწავლებლო ხ. ჰ. ლ—ო და ბ-ნო მასწავლებლო დ. გ. კ—ვილიო!

როგორი ყურმოკრილი მონა უნდა ყოფილიყო ის მოსწავლე, რომ თქვენი ლანძღვა და პირადობის დამცირება აეტანა ბ-ნო ხ. ლ—ო. ჯერ კიდევ რამდენიმე თვის შემოსული იყავით, წერის ეგზამენებზე დაგნიშნეს ასისტენტათ. თქვენ კი ნამდვილ პოლიციელს ზომებს მიმართეთ უფროს კლასებში. სამი-ოთხი მასწავლებლები დავცქეროდით თავზე და თქვენ კიდევ მოსწავლეებს ვაფაცრებდით ზინჯრებით სტოლებს, შეუნიშნელათ აბრალებდით ამას თუ იმას შენ ქურდულად იწერო და შეურაცხყოფას აუცნებდით უდანაშაულო მოსწავლეებს. სწორად ამიტომ იყო, ბ-ნო ლ—ო, რომ ქლასებიდან გისტუმრებდნენ შემდეგი სიტყვებით: „Долой полицейского“, „Ваше место в полиции“ და სხვა. თქვენ კი თქვენსას არ იშლიდით. (მოწმე 1903—1904 წლ. შექქესე და შეშიდე კლასები და სხვ.) ამას თან ემატებოდა თქვენი მოსწავლეებისადმი ცუდად მოპყრობა. ამიტომაც იყო ბევრი მოსწავლეთაგანი იძულებული შეიქნა კერძოდ ემეტადინა ერთ-ერთ საინტერესო საგანში და თქვენთვის ბოიკოტი გამოეცხადებინა. ამიტომ იყო პატივისცემით არ გეპყრობოდნენ მოსწავლეები; როდესაც კლასში მომავალს დაგინახავდნენ, მთელი კლასი ახმაურდებოდა. ხომ ვახსოვთ, ერთ შეწერილ დღეს (ეს წელს იყო) მთელი ნახევარი საათი ისერიანე შეშიდე კლასის წინ, ფიქრობდით დაწყნარდენიანო, მაგრამ რომ არ დაწყნარდა კლასი, შემოდით და უშვერი სიტყვებით დაგვიწყეთ ლანძღვა, გვიწოდეთ „ТОЛСТОКЖИЕ...“ და სხვა.

ახლა გადავიდეთ თქვენზე ბ-ნო დ. გ. კ—ვილიო! თქვენ გთხოვთ დამისახლოლო ისეთი მოსწავლე, რომლისთვისაც არ დავეცინათ, არ შეურაცხყოთ მათი პირადობა, ან თუ ყოფილა ისეთი ვაკვეთილი რომ მოსწავლეებთან უკმაყოფილება არ გამოგეწყვიტათ. ამიტომ იყო ბ-ნო დ. გ. კ—ვილიო, რომ მთელი სკოლა ამხედრდა თქვენს წინააღმდეგ. თქვენც საინტერესო საგანი გქონდათ—ფრანგული ენა. კარგათაც ვგასწავლიდით. ხოლო თქვენმა ხასიათმა ყველაფერი შეგვავალა: ამასთანავე გეტყვით, რომ ძლიერ ცუდად ეპყრობოდით ყველას და ყველაზე უფრო კი იმერლებს. ბევრჯელ გითქვამთ მოსწავლე იმერლებისათვის: აქ თქვენი ადგილი არ არისო. როდესაც მთელი კლასი ბოიკოტს გიტყავდებოდა ან ვაკვეთილებზე უარს გეტყვოდნენ, მაშინვე იმერლებს მივარდებოდით და აგრეთვე ყველას ვინც თაყვანს არ გცემდათ, დასმენდით გამგესთან და „ერთებით“ ვაავსებდით ჟურნალის უჯრებს. ერთი სიტყვით თქვენ სწავლებათ გქონდათ გადაქცეული მოსწავლის დაცინვა, ამა თუ იმის პირადობის შეურაცხყოფა და ღალანძღვა. ამიტომაც იყო ბ-ნო დ. გ. კ—ვილიო, რომ შარშან, წლის დამლევს იმის მაგიერ რომ მოსწავლეებს მადლობა გამოეცხადებინათ თქვენთვის, ზიზი გამოგიცხადეს. ბ-ნ დ. გ. კ—ძვე, უნდა მოვახსენოთ, რომ როდესაც მან გაიგო, რომ მოსწავლეებმა გამოიღვიძეს, ხმა ამოიღეს და მოქმედებას შეუდგენ, ისე ვაკვეთილი არ ვავიდოდა რომ შემდეგი დარბევა არ მოეცა: „შუშათა მოძრაობა თქვენს დახმარებას არ საჭიროებს და თუ ეინციბა თქვენც იმოქმედებთ რაშიმე, ტყუილათ დაიღუბებით, სახლიწში თუ არ ვაგზავნებთ, რედგანაც იპანინის ხელში გადადის, დაგიჭერან და ციხეში დაგალოპებენო (მოწმე შეშიდე კლასია).

რაც შეეხება აღმზრდელებს, რომლებიც ყურადღებას აქცევენ მოსწავლეების ზნე-ჩვეულებას, ერთი მათგანი შემიძღვეთ პატიოსნების მაგალითს გვიჩვენებდა მოსწავლეებს: მეტისმეტი ლიბერალიზმით ნამეტანი დაუხლოვდა მოსწავლეებს, ხშირათ ესესხებოდა მათ ფულს და შემდეგ სრულებით არ

აძლევდა... (რამდენიმე მაგალითი იყო); მეორე მათგანი 26 იანვარს სანამდის ცნობილი ინციდენტი მოხდებოდა, შემოვიდა ჩვენს კლასში და მოიწვია ის სამოადე აგენტი მოსწავლეები, რომლებიც შემდეგ პალატოს შესანახ კარგებს გადაგვდობდნენ და ზოგიერთ ჩვენგანს ცემაც კი დაუბრეს.

ახლა ერთი „მარგალიტი“ იმის შესახებ, თუ როგორი მოსახრებით ხელმძღვანელობდით ჩვენ აღზრდის საქმეში: რუსულის მასწავლებლათ თქვენ, მოიწვიეთ გიმანხილან „ჩინოვნიკი“, რომელსაც სრულებით არაფერი ქონდა მასწავლებლის, მისი მოქმედება ყოველ „ჩინოვნიკის“ მოქმედებაზე დაბლა იდგა, საგანი სრულებით არ იცოდა, ტემებს ვერ გვიწვრობდა, ვაკვეთილს ვერ გვიხსნიდა და გვაიწვდებოდა ისიც რაც დაბალ კლასებში ვიცოდით. როდესაც მოგმართავდით, თქვენ, ასეთს პასუხს გვაძლევდით; „ჩვენც ვიცით, რომ თქვენი რუსულის მასწავლებელი მოუშალებელია და ვერაფერი ცოდნას მოგვცემთო, მაგრამ მოვიწვიეთ იმისთვის, რომ გიმანხილაში შეუძლია პროტექცია გავიკეთოსო“. დიახ, თქვენა ცდილობდით ისევე თქვენ სახელისთვის, გინდოდათ რომ პროტექციით და არა ცოდნით მიგველო დიპლომი.

ნუ თუ ახლაც თავის მართლებას დაიწყებთ? მაგრამ ისეთი თავის მართლებით როგორც „ცნ. ფურკ.“ მე-2828 ნომერში იყო ვერავის დაჯერებთ, და განა სიმართლის მომხრე უსაყვედურებს ვისმე რომ თავისი საბუთიანი აზრის გამოთქმისათვის ადვილი დაუთმოს ვაზეთში! თქვენ კი „მოგზარისა რედაქციას სამართალში იწვევდით, რითაც ჩვენი გაზეთ-მება გინდოდათ. მაგრამ სჯობს ისინი გაიშინდნენ, ვინც მართლად დაპარაკობს და საქმეს გაუბრისა. თქვენი სიტყვა სხვაა, საქმე სხვაა, თქვენ ცხოვრება მოაკილეთ სწავლას, ჩვენ კი მას შემდეგ, რაც კარგი და ავი გავაჩრინეთ, სხვაფერი შეხედულება ექონდა სწავლავ: „non schulae, sed vitae diemus“ და სწორეთ ამის გამო დღევანდელ პარობებისა და თქვენი წყალობით, დღე! ქუჩაში მოვხებით, მაგრამ შეიძლება აქ უფრო საჭირონი ვიქნეთ.

ს. კანდელაკი.

ბატონო რედაქტორო!

თქვენი პატივდემული ჟურნალის მეოცე ნომერში დაბეჭდილია სტატია „თავდაზნაურთა ღრუენის დასახისათებლათ“ და ავტორი იოსებ ბესელიძე ამ სტატიის ბოლოს ბრძანებს, რომ გორის მახრამში ხმა გაივრცელდა, ვითომ ღრუენის კომიტეტის წევრათ სხვათა შორის ნ. ცხველაძეც არისო. მე არ ვიცი ვინ ავრცელეს ამ ხმას და ან ვისა ჯერა ეს. სწორეთ სამწუხაროა, რომ ჩვენში ყოველივე ხმა ადვილათ ვრცელდება და ადვილათაც იჯერებენ. მე საჭიროთ თვლი გამოვაცხადო ურწმუნებლად დასარწმუნებლათ, რომ მე არც ვარ და არც შემეძლო ვყოფილიყავ წევრათ თავდაზნაურთა ღრუენის კომიტეტისა, რადგანაც მაგვარი ზომა მშვიდობიანობის ჩამოსავდებლათ არ ეთანხმება ჩემს შეხედულებას და ხსიათს. იქნება ბ. ბესელიძემ სხვას მოკრა ყური და ვერ შეიტყო რაში მდგომარეობს საქმე. დიდრ ხანია მაწუხებს ის აზრი, რომ ჩვენში მრავალი არიან როგორც გლეხებთა შორის, უმაშელონი და მცირე მამულანი და ამავე დროს კი უცხო ხალხნი ყოველივე ღონეს ხმარობენ დამშვიდდენ—ხმუდამოთ დასახლდნენ ჩვენი მამა-პაპის სისხლით მორწყულ მიწა-წყმლზე. როდესაც რამდენიმე ქართულმა გამოაქანდა სურვილი შეგდენათ ქართულთა საზოგადოებურით-ერთის დახმარებისა მე გამოვაცხადე ჩემი სურვილი მიმელო მოწაწილეობა ამ გვარის საზოგადოების შედგენაში და კიდევაც სხვებთან ერთათ მეშეშენა ამ საზოგადოების წესდების დასაწერათ. ეს წესდებდღეს დაწერილია და მალეც გამოცხადდება. თავი და თავი აზრი საზოგადოებისა ის არის, რომ დავებმართო ყოველივე სახრბებით მცირე მამულეთა და უმამულთ ქართველთ შეიძინან მამული და თავიანთ მეურნეობა მოაწყონ ისე, როგორც მოითხოვს ჩვენი ცხოვრების საჭიროება და თანამედროვე მეცნიერება. ჩვენი აწინდელი სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარობა მოითხოვს ჩემის აზრით, რომ დავებმართო ვაკვირებულს ქართველს—ვინც უნდა იყვეს ეს ქართველი—გლეხი, თუ აზნაური, მღვდლის შვილი, თუ ვაკრისა—მხოლოთ ქართველი კი იყვეს. მე ბედნიერათ ჩავთლი ჩემს თავს, თუ რთიმე ამ საზოგადოებას დავებმარები და რასაც ვეჭობ და გვიწმობ ამ ყამად ცოლათ მიინც განვაგრძელებო.

6. ცხველაძე.

29 მაის, 1905 წ.

რედ.-გამომც. ი. პ. როსტომიშვილი.